

**K.K.T.C
YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ
FEN-EDEBİYAT FAKÜLTESİ
TÜRK DİLİ EDEBİYATI**

BURSA'NIN TARİHİ GELENEK VE GÖRENEKLERİ

MEZUNİYET ÇALIŞMASI

ŞÜKRAN ŞİMŞEK

**DANIŞMAN
DOÇ. DR. BÜLENT YORULMZ**

**2000
LEFKOŞA**

ÖNSÖZ

Öğrencisi olduğum Yakın Doğu Üniversitesinin son sınıf bitirme çalışması olarak hazırladığım bu konuyla ilgili kaynak bulmakta epeyce zorluk çektim. Tarih konusunda hemen her yerde rahatlıkla kaynak bulunabileceken, gelenek ve görenekler üzerine çalışmalar hemen hemen hiç yapılmamıştı. Bulabildiğin kaynaklar da tanıtım amacıyla hazırlanmış, gezilip görülecek yerlerden ve bölgenin bazı folklor özelliklerinden söz ediyordu.

Bursa,da yalnızca bir köy üzerine yapılmış bir tez çalışmasından başka, şehir kütüphanelerini defalarca aramama rağmen bu konuyla ilgili başka bir şey bulamadım.

Sonunda binbir güçlükle bu konuları az da olsa kapsayan bir kaynak bulabildim. Bursa ansiklopedileri ve Bursa'yla ilgili bir iki kitaptan da yararlanarak esas olarak bu kaynak sayesinde bu konuyu hazırlanmaya çalıştım. Çalışmamda bana yardımcı olan hocam Doç. Dr. Bülent Yorulmaz'a çok teşekkür ederim.

26.06.2000
Lefkoşa

ŞUKRAN ŞİMŞEK

İÇİNDEKİLER

BURSA'NIN TARİHİ.....	1
ANTİK DÖNEMİNDEN BURSA.....	
OSMANLI DÖNEMİNDE BURSA.....	7
BURSA VE ÇEVRESİNDE TÜRK SANATI.....	12
GELENEK VE GÖRENEKLER.....	18
EFSA NELER.....	19
KARAGÖZ.....	21
KARAGÖZ VE ŞEYH KÜŞTERİ EFSANESİ.....	22
ŞEYH KÜŞTERİ EFSANESİ.....	24
HALK OYUNLARI.....	26
KILIÇ KALKAN CENK OYUNU.....	29
BURSA MEHTERİ.....	30
HALK TÜRKÜLERİ.....	31
BURSA GİYİMLERİ.....	32
BATIL İNANIŞLAR.....	33
KAYNAKÇA.....	34

GİRİŞ

Medeniyetler beşiğı olan Anadolu'nun medeniyetce en az anadolu kadar zengin bir şehri de Bursa'nın tarihinin M.Ö. 3000-2500'lere uzandığını görmek'teyiz. Şehirde çeşitli uygarlık ve milletlerin yaşamasından başka, özellikle eski Tunç çağında burada yüksek bir şehircilik kültürüne ulaşıldığı, arkeolojik kalıntılardan anlaşılmaktadır.

O dönemlerde bile kaplıcalarıyla etrafa ün salan bölgede, Romalıların de saltanatlarının izlerini görürüz.

1326'da Bursa Osmanlıların eline geçtikten sonra bir süre başkent olması, Osman bey ve Orhan Beylerin türbelerinin burada bulunması sebebiyle, diğer padişahlarca şehre ayrıca bir önem verilmiştir. İktisadi yatırımların yanında şehre pek çok osmanlı eseri inşaa ettirilmiştir.

Fetihten sonra Türkmenlerin yerleştiğı Bursa, günümüze kadar başka millet ve kültürlerle hemen hemen hiç karışmayarak, saf bir Osmanlı-Türk tarzı evleriyle, Muradiye semti ve Uludağ eteklerindeki Cumalıkazık adlı büyükce bir köy, hemen hemen hiç bozulmamış bir şekilde yaşatmaya çalışıyor. Bu tarihi kenten elde kalanların olsun özenle korunacağını umarım.

1 – BURSA’NIN TARİHİ

1.A. ANTİK DÖNEMDE BURSA

Bugün Bursa ilinin topraklarının önemli bir bölümü Güney Marmara bölgesinde, bir kısım toprakları ise İç Batı Anadolu bölgesinde yer alır. Tarih içinde Bursa’ya baktığımız zaman yine önemli bir kısmının Bithynia bölgesinde, bir kısım topraklarının ise kuzey Mysia bölgesinde olduğunu görmekteyiz.

Strabon, Bithynia’yı doğuda Sangarios (Sakarya) nehri boyunca döküldüğü noktaya kadar, kuzeyde Byzantion (İstanbul) ve Kalkhedon (Kadıköy) Denizi’nin ağzına, batıda Prapontis (Marmara Denizi), güneyde Mysia ve Hellepontos Phrygria’sı (Phygia Epiktos) ile sınırlamış olarak tarif etmektedir. Bölgenin önemli şehirleri olarak da Bithynia kralları taraflarından kurulmuş olan Nikomedia (İznik), Megaralıları tarafından kurulan Astakos (Gölcük yakınlarında), Prusias (Bursa), Kios (Gemlik), Mylein (Mudanya)’yı saymaktadır. Bölgenin önemli şehirlerinden biri olan Kyzikos (Erdek), Kuzey Mysia bölgesinde yer almaktadır.

Bu bölgeyi geniş bir alan olarak düşündüğümüzde burada yaşayan halkların topraklarını yani, Phrygialılar, Mysialılar, Dolienlar, Mygdonlar ve Troilılar arasındaki sınırları belirlemek oldukça zordur. Her kabilenin birbirinden ayrı olduğu bütün bilim adamlarınca belirlenmiş, ancak bugüne kadar yapılmış olan araştırmalar bu kabilelerin yaşadıkları toprakların sınırlarının ortaya çıkarılmasında kesin sonuçlar sağlayamamıştır. Ayrıca göçebe esaslı olan bu kavimlerin sık sık yer değiştirmelerini de dikkate almak gerekir. Strobon, burada yaşayan kabilelerin Thrak kökenli olduklarını var saymakta ve “ Çünkü Thraklar hemen öbür tarafta otururlar ve her iki taraftaki halk birbirinden çok farklı değildir.” demektedir.

Bursa ve yakınlarına M.Ö 700’e doğru Trakya ve Boğazlar yoluyla Bithynialılar’ın geldikleri bilinir, fakat bölgenin bu tarihten çok önceki devirlerde de yoğun bir şekilde iskan edilmiş olması normaldir. Zira bu bölgeye çok yakın olan Troia gibi büyük bir merkezin varlığı eski Tunç Çağı’nda bu bölgenin yüksek bir kültüre sahip olduğunu göstermektedir. Ne var ki, burada ilki 1948’de ve daha sonrada 1965’de yapılan araştırmaların bölgenin zengin kültürünü aydınlatmakta yeterli olmadığı görülmektedir.

Gerek sahil ovalarında ve gerekse yüksek topraklar ve yaylalarda klasik çağda kurulmuş olan büyük merkezlerin benzerini Eski Tunç Çağı’nda var olması gerektiğini, hiç değilse var sayım olarak kabul gerekmektedir. Bir kısım bilim adamları tarafından Bursa bölgesinin Troia’nın siyasi ve kültürel etki alanında olduğu kabul edilmekte ise de, yine bir kısım bilim adamları Troia etki alanı dışında Troia kültürüne eş bir başka kültür zenginliğini bölgede düşünmektedirler. Yukarıda söylediğimiz iki araştırma bu düşüncelerin ispatı bakımından başlamışsa da gerek sahil şehirlerinde, gerek zengin İznik – İnégöl – Yenişehir ovaları ve gerekse de yüksek yayla topraklarındaki aranan büyük şehirleri tespit etmek mümkün olmamıştır.

Bilindiği gibi Anadolu tarihinin en eski çağlarından itibaren doğudan ve batıdan göç almıştır. Batıdan, Boğazlar üzerinden Anadolu'ya giren halkların bu verimli ovaları ele geçirmek için çaba göstermeleri kaçınılmazdır. Eğer bu bölgede güçlü bir siyasi otorite mevcut ise bu göçebelerin Anadolu içinde yayılmış olmaları gerekir. Bu göçlerden en önemlilerinden biri M.Ö.1200'lerde Trakya üzerinden gelen Ege Göçleridir. Birbiri arkasından M.Ö.700'lere kadar devam eden bu hareketlilik sırasında daha sonra gelenler önce gelenleri iterek Anadolu içlerine sürmüşlerdir.

M.Ö.700'lere doğru Trakya ve Boğazlar üzerinden Bithynialılar'ın geldikleri bilinir. Bölgenin daha önceki ismi olan Mysia, bu göçler sonrasında buraya Trakya'dan göç edenlerin kendi adlarını bölgeye vermeleriyle Bithynia olarak değişmiştir. Hellen Çağı'nın aktardığı mitolojiye göre, Teuthras adındaki bir Mysia kralı Bakırçayı ağzındaki bir başkentte oturmuştu. Yunan Yarımadası'ndaki Tegeia kralı Aleos kızı Auge, Herakles'ten edindiği oğlu Telephos Mysia'ya kral oluyordu. Akhalar Troia baskını süresince yanlışlıkla Mysia kıyılarına düşmüş ve yeni kral Telephos, Troia kral soyundan geldiğinden Akhalar'a karşı koymuştu. Mitolojiye göre, onun oğlu Euryplos'da Mysia'lı bir bölükle Troia'nın yardımına koşacak Argoslular ile savaacaktır.

M.Ö.III.yy. yazarlarından Eratosthenes Mysia ve Küçük Phygia bölgelerine daha eski çağlarda Bebrykia dendiğini, burada yaşayanların M.Ö.7.yy.'da Trakya'dan göç eden Bithyn kavimlerin kılıçtan geçirildiğini ve soykırım sonunda Bebryk soyunun tüm Asya'dan tükenmiş olduğunu yazmaktadır. Kimi yazarlar Bebrykler'i de Trakya'dan kaynaklanan bir göçe bağlamaktadırlar ve onları Pal kavimler grubunun içine sokmaktadır.

Bursa kentinin en eski geçmişi ile ilgili bilgimiz oldukça sınırlıdır. Kentin bugünkü adının, önceden Atussa kentinin bulunduğu yerde yeniden kurulan Prusa'dan geldiği sanılmaktadır. Roma dönemi coğrafyacısı Strabon, kentin adının Lydia kralı Kroisos ile çağdaş olarak gösterdiği Bithynialı Prusias'dan aldığını söylemekte ise de onun bu savının doğruluğu kuşkuyla karşılanmalıdır. Çünkü Kroisos'dan bir yüzyıl sonra yaşayan ünlü tarihçi Heradotos, Lydia egemenliğini tanıyan halklar arasında Bithynialıları da sayar ve onların Anadolu'ya geçtikten sonra bu adla anılan Thraklılar olduklarına kısaca değinir. Ancak Prusias adındaki bir kralından hiç söz etmez.

Roma Çağı yazarlarından olan ve Roma'nın Bithynia valiliği görevinde bulunan Plinius'a göre kentin adı I. Prusias'tan gelmektedir bilindiği gibi ünlü Kartacalı komutan Hannibal savaşlar ve serüvenlerle dolu yaşamının son yıllarında M.Ö.188'de Bithynialı I. Prusias'a sığınmış ve onu Roma ile çatışmaya teşvik etmiştir. Bu birliktelik sırasında bir Antik Yunan kenti olan ve Odrys (Nilüfer) Çayı ile Olympos Mysios (Uludağ) arasında bulunduğu sanılan Atussa ele geçirilerek yakılıp yıkılmıştır ve Hannibal'ın önerisi üzerine de bu kentin yerine yeni bir şehir, Prusa, kurulmuştur. Daha sonraki dönemlerde birbiri ardınca tahta çıkan iki Prusias'ın yaptırdıkları öteki Prusalardan ayırt edilebilmesi için Bursa'ya Prusa ad Olympos adı verilmiştir. Bu isim Roma dönemi boyunca kullanılmış, Bizans döneminde kente yalnızca Prusa denilmiştir.

Klasik çağda Anadolu'da bir çok dağ adı Olympos adıyla anılmaktadır. Bunların içinde en görkemlisi ve bütün tanrıların anası Kybele' nin Olympos adlı kocasının oturduğu yüce dağ, Olympos Mysios adıyla anılan Uludağ'dır.

Bursa bölgesinin yazılı tarih öncesi çağlarını ancak yapılmış birkaç araştırma ışığında inceleyebildiğimizi yukarıda söylemiştik.

1948'de Ankara Üniversitesi'nden Prof. Dr. Kılıç Kökten tarafından yapılan yüzey araştırması çalışmalarında, İznik Gölü kuzeyinde bazı höyükler tespit edilmiştir. Aynı yörede 1965 yıllarında Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu'nun gerçekleştirdiği araştırmalarda İznik Gölü'nün doğu, kuzey ve güney çevresinde Yepecik, Öğücek ve Mekece yörelerinde Protohistorik (tarih dönemine geçiş) çağa ait yerleşmeler ve Sölöz' de Kalkolitik Çağı belirleyen buluntuları tespit etmiştir. Bu iki çalışmadan biraz önce 1942 Prof. Dr. K. Bittel, İnegöl şehir merkezinin ortasında bulunan İnegöl Höyüğü'nde yaptığı sondajlarda, höyüğün en alt tabakasının Troia I (M.Ö.3000-2500) ile çağdaş olduğunu, daha üst tabakalarının ise Bozhöyük ve Demircihöyük ile çağdaş olabileceğini tespit etmiştir. İnegöl Höyüğü'nde Troia VI. ile tarihlenen gri Minyas çanak çömleğine de rastlanmıştır.

Ayrıca İznik' in birkaç km. kuzeyindeki Karacakaya - Çonga yöresinin de bir prehistorik merkez olduğu sanılmaktadır. Bölgenin önemli ovalarından İznik, İnegöl ve Yenişehir ovalarında son yıllarda yapılan bir kısım yüzey araştırmaları da eski Tunç Çağı'ndan itibaren yerleşim gösteren bir çok kentin varlığına ipucu vermektedir.

Yunanistan'ın Dorlar tarafından istilasından sonra İyonların daha sonra da Dorların Akdeniz ve Karadeniz kıyılarında koloniler kurulduğunu görmekteyiz. Bu faaliyet hemen hemen iki yüz yıl kadar sürmüştür. Marmara denizi kıyılarında koloniler kurulması önceleri Trakların yoğun direnişiyle karşılaşmıştır. Birkaç yüz yıl süren bu faaliyet sonucunda Yunanlılar Traklardan, Traklılar yunanlılardan kültür bakımından etkilenmişlerdir. Bursa topraklarında, bugünkü Gemlik yakınlarındaki Kios kolonisi Miletos şehrinde, Mudanya'daki Mirlea kolonisi Samos şehrinde kurulmuşlardır.

Hitit Devleti'nin yıkılmasından sonra Batı Anadolu'da Frig hakimiyeti görürüz. Makedonya'dan gelen ve Boğazlar üzerinden Anadolu'ya giren Frigler önce Marmara Denizi'nin güney ve güney doğusuna yerleşmişlerdir. Bu arada Bursa çevresinin de Frigler tarafından iskan edildiği kabul edilir. Bölgeye Hellepontos Frigyası adı verilir. Birbiri arkasından gelen göç dalgaları sonucunda yavaş yavaş Orta Anadolu'ya yönelirler ve 10.yy.'da Polatlı yöresinde ve daha sonra kendilerine başkentlik yapacak olan Gordion'a varırlar. Friglerin devlet haline gelişleri 8.yy. civarındadır. Kral Midas döneminde en geniş sınırlara ulaşan Frig Devleti'nin batıda Burdur, doğuda Amasya, güneyde Niğde civarına yayıldığı görülmektedir. Bu arada Anadolu yeni bir göç dalgası ile sarsılır. Yurtlarını ele geçiren İskitlerin önünden kaçan Kimmerler, doğudan Anadolu'ya girerler. Frig kralı Midas, Asur kralı Sargon ile beraber Kimmer baskınlarına uzun süre direndiyse de Sargon' un Kimmerler ile savaşırken ölmesi üzerine bu direncini kaybetmiştir. 7.yy. başlarında başkent Gordion yakılıp yıkılmıştır. Kimmerlerin bu genişlemesi Lidya topraklarına kadar uzanmıştır.

Lidya, Hitit Devleti'nin yıkılmasından sonra Batı Anadolu'da Gediz ve Menderes nehirleri yöresinde ortaya çıkan bir devlettir. Önceleri Adyat ve Tylion isimli iki Sülalenin egemenliği altında bulunan Lidyalılar 7.yy. başlarında Mermnad adlı bir sülalenin yönetimi altına girdiler. Bu dönemde Lidya yakın doğunun önemli devletlerinden biri olmuştur. Zengin altın madenleri devletin önemli güçlenme kaynaklarından biridir. 645 yılında Kimmerler tarafından öldürülen kralları I. Gyges'i oğlu Ardys izlemiştir. Bu kralın yedinci saltanat yılında Kimmerler başkent Sardes'i yağmalamışlardır. Kral Ardys'ın daha sonra Kimmerleri yendiğini ve Anadolu'dan kovduğunu, doğuda devletin hudutlarını Kızılırmak nehrine kadar genişlettiğini görmekteyiz. Hudutların Kızılırmak'a kadar genişlemesi Medlerle komşuluğu ortaya çıkarmıştır. Bu komşuluk uzunca zaman sürecek savaşları da ardından getirmiştir. M.Ö.585 yılında İran'da Medler'in hakimiyetinin sona erdiğini görmekteyiz. Kyros yönetimindeki Persler Med topraklarına tamamen hakim olmuştur ve 547'de Medlerin yerine Lidyalılar ile savaşmaya başlamışlardır. Savaşlar Lidya ordularının geriye çekilmesiyle sonuçlanmıştır. Bu çekilme Kyros komutasındaki Pers ordularının önce Sardes'i almalarına ardından bütün Anadolu'ya hakim olmasına neden olmuştur. Bursa bölgesinde bu tarihten sonra Pers hakimiyeti altına girmiştir. İon kent devletleri ve onların Marmara ve Karadeniz kıyılarında kurdukları koloniler Perslerin ağır baskısı altında ekonomik sıkıntı çekmeye başlamışlardır. Bu da bir müddet sonra Batı Anadolu şehirlerinin birleşerek ayaklanmalarını getirmiştir. Perslere karşı başlayan bu ayaklanma içinde Bithynia bölgesi şehirleri de yer almaktaydı. Perslerin bu ayaklanmayı bastırmalarından sonra Bithynia bölgesi Batı Anadolu'da İonya'dan tecrit edilmiş, yeniden hakimiyet kurularak halkın vergi yükü arttırılmıştır.

M.Ö.3.yy. başlarında bağımsız prenslikler halindeki Bithynia beyliklerinin birleştiklerini görmekteyiz. Bu birleşmeyi bağımsız Bithynia'nın kurulmasının başlangıcı olarak görmekteyiz.

İskender orduları Makedonya'dan Anadolu içlerine girdiğinde bölge hemen hemen hiç zarar görmemiştir. Bölge Bithynia ve Paphlagonya Satraplıklarına bağlı olarak hayatını devam ettirmiştir. Daha sonra Bithynialı bir prens olan Bas, kıyı şehirlerinden başlamak üzere bölgeyi hakimiyeti altına almıştır. Bölgedeki İskender satrabının yenilmesinden sonra oğlu Zipoites, Trakyalı Lysimakeos'u durdurmuş ve İznik bölgesini de ele geçirmiş, 297 yılında krallığını ilan etmiştir. Böylece M.S. 74 yılına kadar devam edecek olan Bithynia Krallığı kurulmuş olur.

Bithynia Krallığı en parlak dönemini I. Prusias döneminde yaşamıştır. Bu dönemde krallığın toprakları genişlemiş, Makedonya kralı V. Philippos ile yapılan antlaşmalarla bölgede tam bir hakimiyet sağlanmıştır. I. Prusias döneminde zapt edilen bölgelerde dahil olmak üzere kurulan bir çok şehre Prusa adı verildiğini görmekteyiz. Kios şehrine Prusa ad Mare adı verildiği gibi Kieros şehrine Prusa ad Hypium, Uludağ eteklerindeki eski Adussa şehrinin yıkıntıları üzerine kurulan şehirde Prusa ad Olypium adı verilmiştir.

Prusa, Bithynia Krallığı'nın sonuna kadar ona bağlı olarak yaşamıştır. M.Ö.74 yılında IV Nikomedes ölünce, vasiyeti gereği toprakları Roma İmparatorluğu'na kalmıştır. Pontos kralı Mithridates buna engel olmaya çalışmışsa da başarılı olamamıştır. Kabera'da 71 yılında Romalı komutan Licinus Lucullus'a yenilmiştir. O dönemde Prusa bugünkü Hisar Mahallesi adı verilen bölgeden ibaretti.

Roma İmparatoru Traianus Prusa'yı Nikomedia'ya (İzmit) bağlamış ve genç Plinius'u buraya vali olarak göndermişti. Vali Plinius mükemmel idareciliği ile bölgedeki şehirlerde geniş imar faaliyetlerinde bulunmuş ve bölgenin ekonomisinin gelişmesini sağlamıştır. Özellikle İustinianos zamanında Pruso, ılıcaları nedeniyle önemli bir merkez konumuna gelmiştir. Vali Plinius' un İmparator' a yazdığı bir mektubunda şehirde bir Gymnasium, halka ait binalar ve revakalar ile bir İmparator heykelinin bulunduğunu öğreniyoruz. Aynı mektupta Pilinius tarafından bir hamamın yaptırıldığı da bildirilmektedir.

M.Ö. 62 – 59 yılları arasında Papirius Carbo ve daha sonra Papirius Pansa adlı kişilerin burada valilik yaptığını biliyoruz. Bu iki yönetici zamanında Bursa bir eyalet başkenti olarak Bithynia eyaletinin merkezi konumundadır. Daha sonra ise eyalet merkezi Nikomedia' ya taşınmıştır.

İsa'dan sonraki ilk yüz yıl içinde İsa'nın havarilerinden Aziz Petrus' un kardeşi Aziz Andreas'ın bu eyaletin hristiyanlaşmasını sağlamak için vaazlar verdiğini görüyoruz. Bu yüzden kendisine Bithynialı Apostol adının verildiği hristiyan söylentilerinde bulunmaktadır.

Aynı yıllarda Pilinius Caecillus Secunds'un burada valiliğe başlamasıyla Prusa şehri yeniden Bithynia – Pontos eyaletinin merkezi konumuna gelmiştir. İ.S. 123 ve 133 yıllarında İmparator Hadrianos'un bölgeye iki gezi yaptığını görmekteyiz. Bu gezilerinde bir müddet önce depremde yıkılan Nikaia (İznik) ve Nikomedia (İzmit) şehirlerinin onarımı için gerekli talimatları vermiş ve tapınaklar, anıtlar yapılmaya başlanmıştır. Ayrıca Atronos (Orhaneli) da Hadriaknus adına bir tapınak yapılmış ve bunun etrafında bugünkü yerleşim meydana gelmiştir.

İ.S. 194 yılında göçebe bir topluluk olan Gothların bölgeyi ve bilhassa Nikaia (İznik) ve Nikomedia (İzmit)'yı yağmaladığını görmekteyiz. Roma'daki idarenin giderek zayıflaması bu gibi göçebelerin imparatorluk topraklarında zararlar vermesini olağan hale getirmekte idi.

İ.S. 286 yılında Diocletianus, İmparatorluğunun batı bölgelerinin yönetimini önce Ceaser, daha sonra da Augustus unvanını vererek beraber hüküm sürdükleri Maximianus'a devretmiş, kendisi ise başkenti Nikomedia olan doğu topraklarının yönetimini almıştır. Bu imparator döneminde hristiyanlığın şiddetle takip edildiği gözlenmektedir.

Ne var ki Diocletianus' dan hemen sonra hükümdar olan Büyük Constantinus imparatorluktaki rakibi Maxentius'u yendiği Mulvius Köprüsü savaşından hemen önce birdenbire hristiyanlığı kabul etmiştir. İmparator Constantinus hristiyanlığa karşı yapılan eleştirilere son vermek, imparatorluk toprakları üzerindeki halkların uymak zorunda olacakları bir dizi talimata esas olmak üzere 325 yılında I. Nikaia Konsülü' nü toplamıştır. İznik' in hristiyanlığın Anadolu'da yayılması yıllarından itibaren daima önemli bir dini merkez olduğu anlaşılmaktadır.

Çok geniş topraklar üzerine yayılan Roma İmparatorluğu her ne kadar doğu ve batı diye iki idari bölgeye ayrılmış ise de gerek iç sorunlar gerekse Asya'da Sasaniler de dahil olmak üzere ülkeye yönelen saldırılarla boğuşmak zorunda kalmakta idi. İmparator Theodosius döneminde yine de bu bütünlüğünü

koruyabilmişse de oğulları Honorius ve Arcadius, imparatorluğu Batı ve Doğu (Bizans) olmak üzere paylaşmışlardır. Batı, Roma bölünüşten hemen sonra yapılan saldırılar sonucu yıkılmıştır.

Arcadius yönetimindeki Doğu topraklarının ise 1453'e kadar hemen hemen bin yıl süre ile tarih sahnesinde kaldığını görmekteyiz. Bu süre içinde devletin giderek küçülmesine karşı Bursa bölgesi önemini hiç yitirmemiştir. Doğu ile Batı arasındaki ticari yolların bu bölgeden geçmesi yanında, bölgede bulunan kaplıcalar daha da önem kazanmış, her türlü kötülükten koruyucu anlamına gelen Soteropolis adıyla anılır olmuştur. Bu maksatla Uludağ'ın çeşitli yerlerine manastırlar kurulmuştur. Daha sonra Uludağ'ın Keşiş Dağı ismiyle anılmasını nedeni budur.

Bizans döneminde Bursa yöresi devletin uğradığı çeşitli istilalar, kuzeyden Gothlar ve Hunların, güneyden Arapların saldırılarına karşı genel olarak Bizansca yönetilmiştir.

1.B. OSMANLI DÖNEMİNDE BURSA

Osman Gazi'nin Türkmenleri, 1300 yılına doğru Türkiye'deki ve Bizans sahasındaki siyasal ve sosyo-ekonomik şartların etkisiyle Marmara bölgesinde kuvvetlenmeye başlamıştı. Söğüt-Domaniç arasındaki dar kışlak ve yaylak sahasını genişleten Osman Gazi, Eskişehir'i (Karacahisar) aldıktan sonra bu kez İnegöl, Bilecik ve Yenişehir yönlerinde topraklar kazandı. Bu gelişmeler Bursa'nın tarihi geleceğinde bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. Daha önce Nikaea (İznik) ve Kizykos (Erdek) gibi önemli iki Roma – Bizans merkezinin arasında bir taşra kasabası, sayfiye yeri durumunda kalan Bursa 6 Nisan 1326 tarihinde Türkmenlerin eline geçtikten sonra hızla büyümüş bir yönetim merkezi olmuştur. Bu potansiyel beraberinde kültür ve sanat alanlarındaki gelişmeyi de getirmiştir.

Dönemin kaynakları Orhan Gazi'nin (1324 – 1362) önce surlar içindeki eski Roma – Bizans Bursa'sına yerleştiğini ve buradaki sarayı bir idari merkez olarak kullandığını göstermektedir. Daha Bursa'nın fethinden önce çevredeki Kocayayla, Kestel, Atranos (Orhaneli) gibi yaylak sahalara yerleşen göçebeler (Yörükler) ürettikleri yün, deri gibi iki temel hem madde ile Bursa'daki debbahanenin kurulmasına ve dokumacılığın gelişimine zemin hazırlamışlardı. Orhan Bey, Sultan I. Murat ve Sultan I. Beyazıd dönemlerine ait vakıfların gelirleri arasında Bursa ovasında Türkçe isimli bir çok köyün mevcut olması bu tarafta da yoğun bir Türkmen yerleşmesinin olduğunu göstermektedir. Dönemin Bizans kaynaklarında bu yerleşim sırasında İstanbul'a ya da başka Bizans topraklarına doğru kitlesel bir karşı göçün olduğunu gösterir bir kayıt mevcut değildir. Yeni gelen kitlelerin yerli unsurlarla uyum içinde yaşadıklarını görmekteyiz. Bu olgu, bölgeyi etkileyen sosyo - kültürel akımlarla ilgilidir. 1333 yılında fetih den 7 yıl sonra Bursa'ya gelen ünlü Arap seyyahı İbn Batuta, Bursa'da ve daha sonra yol aldığı İznik, Bolu arasındaki güzergahı üzerinde Ahi zaviyelerinin mevcudiyetini belirlemiştir. Alp Erenler, Gaziler, Abdallar, Bacılar ve Ahilerin oluşturduğu bu toplumsal yapı aynı zamanda derin bir hoş görü felsefesine sahipti. Mesela, kasaba ve beldelerden köylere kadar Ahilerin inandığı ve uyguladığı dört temel ilke şunlardır:

- “Güçlü – kuvvetli iken bağışlamak.”
- “Kızginken yumuşamak.”
- “Düşmana bile iyilik etmek.”
- “Kendi muhtaç olsa da başkalarına yardım etmek.”

Bursa'nın sadece bir Osmanlı başkenti olarak değil aynı zamanda büyük bir şehir niteliği kazanması bu yeni nüfusun üretici, dinamik ve hoşgörülü özelliği ile yakından ilgilidir. Gerçekten başlangıçta surlar içindeki eski şehrin içine sıkışmış Bursa, XIV. yüzyılın sonlarında doğuda Setbaşı kesimine kadar uzanan eskiye göre iki misli genişlemiş modern bir şehir haline geldi.

Bursa'nın bu dönemdeki gelişmesi sosyo – ekonomik olgular kadar siyasal durumla da ilgilidir. Bursa Fatih (Sultan II. Mehmet 1451 – 1481) dönemine kadar Osmanlı Devleti'nin merkezi oldu. Devletin kuruluş dönemindeki yapılaşmasını içeren kararlar Bursa'da alındı. Orhan Gazi ilk parasını (akçe) Bursa'da bastırdı. Onun döneminde beyliğin sınırları doğuda Akçakoca – Kocaeli arasındaki Karadeniz

kıyılarından batıda Çanakkale – Edremit çizgisine kadar uzanıyordu. Balıkesir'in merkez olduğu Karesi topraklarının ve bu arada yoğun Türkmen nüfusun yaşadığı Kazdağı – Yuntdağı yöresinin itaat altına alınması yeni bir güç kazandırmıştır. Güneyde ise bir Ahi merkezi olan Ankara alınmıştır. İşte Bursa XIV. yüzyıl ortalarında bu siyasal oluşumun odak noktasındaydı. Orhan Bey, bir yandan Bizans'taki siyasal gelişmelerle ilgilenirken bölgede ticari çıkarları olan Ceneviz'in gösterdiği yakınlığı da değerlendirmiştir. Latin kaynakları 1340'larda buğday yüklü Ceneviz ticaret gemilerinin varlığına işaret ederler. Türklerin Rumeli'ye geçişlerini Bizans'ın iç çekişmeleri kadar Ceneviz'in Çanakkale Boğazı'ndaki geçişi kolaylaştırması da etkili olmuştur.

Bursa Orhan Bey döneminde önemli tesisler kazandı. Şehrin içindeki eski alanında Türkmen nüfusun yerleşmesinden sonra yeni mahalleler kurulmuştu. Burada dini ve sosyal amaçlı yapılar inşa edildi. Ancak bu sahanın fiziki kapasitesi ve topoğrafik durumu yeni, modern bir şehrin bu sahada oluşmasına imkan vermiyordu. Gelişme alanı olarak surlardan başlayarak Pınarbaşı'nda güneye doğru uzanan yöre esas alınmış buranın doğusunda yeni nüfus için mahalleler oluşmuştur. Günümüzde Tahtakale olarak anılan Taht-el-kale (Kalealtı) kesimi bu dönemde ortaya çıkmıştır. Orhan Gazi Külliyesi içinde yer alan Orhan Gazi Camii, imareti, medresesi, hamamı ve bedesteni (Emir Han) günümüzdeki Belediye binası ile kapalı çarşı arasında kalan kısımda inşa edilmiştir. Bu yöre, tarihi Bursa'nın üretim ve ticaret merkezinin çekirdeği olacak, daha sonraki dönemlerde aynı tür yapılarla genişleyecektir. Orhan Bey döneminden XV. yüz yıl ortalarına kadar geçen yaklaşık 150 yıllık dönemde Bursa'da Gazi Hüdavendigâr (Sultan I. Murad), Beyazıd (Sultan I. Beyazıd) Çelebi Mehmed – Yeşil (Sultan I. Mehmed) Muradiye (Sultan II. Murad) Külliyelerinin oluştuğunu görmekteyiz. Klasik Bursa'ya biçim veren, camii, medrese, darüşşifa (hastane), han gibi değerli yapılarla bezenen bu imar faaliyetinin arkasında Osmanlı Devleti'nin bu dönemdeki siyasi ve iktisadi gelişmesi yatmaktadır. 1362 yılında Edirne'yi de alarak Balkanlarda toprak kazanmaya başlayan Osmanlılar, yönetimleri altındaki topraklarda Anadolu'dan gelen yeni nüfusun yerli halkla kaynaşması sonucu önemli bir üretim artışı da gerçekleştirmişlerdir. Bu topraklarda menzil teşkilatı (yollar üzerindeki konaklama birimleri), derbent teşkilatı (yollar üzerindeki geçit yerlerin açık tutulması), köprücülük gibi oluşumlarla hammadde üretiminin şehirlere taşınarak üretici esnafa ulaşmasını sağladıkları gibi ticaretin gelişmesine de imkan hazırlamışlardır. Böyle bir ortamda Osmanlı Sultanının, vezirlerin ve diğer önemli devlet görevlilerinin tarımsal üretimden şehirlerdeki çarşı-pazarlardan aldıkları maaş karşılığı (has olarak) vergiler arttığı için onların Bursa'ya büyük yatırımlar yapmaları da mümkün olmuştur.

Hem Bursa şehrinin hem de onun merkezi bulunduğu "Hüdavendigâr Sancağı"nın demografik ve iktisadi durumu hakkında en zengin bilgileri tahrir defterlerinde buluyoruz. Bursa'nın fethinden sonra burası "Bey Sancağı" adıyla anılmış ve Sultan I. Murad'ın idareciliği nedeniyle "Hüdavendigâr Sancağı" ismi kalıcı olmuştur. Bursa'ya ait en eski tahrir defteri 1487 tarihli. Bu deftere göre sancak, Balıkesir, Bilecik, Adapazarı, Marmara sahilleri, Bergama'yı içine alıyor; Beypazarı, Kite (Ürünlü), Söğüt, Ermeni Pazarı (Pazaryeri), İnegöl, Domaniç, Akhisar, Geyve, Yarhisar, Seferihisar, Atranos (Orhaneli), Kepsut, Mihaliççık, Yenice-Taraklı, Göynük, Akyazı, Gölpazarı, Edincik, Kızılcatusla, Gönen, Mihaliç, Bergama, Tarhala, Fesleke adlı nahiyelerden teşekkül ediliyordu.

Tahrir defterlerinde bu dönem Bursa'sını gözler önüne serecek canlı ve ayrıntılı bilgiler vardır. Mesela, Orhan Bey, camii, imaret, medrese ve hamamından başka vakıf olarak 209 dükkan ve 112 ev inşa ettirmişti. Depecik, Panaye, Yenice, Filadar, Dürdane, Kızık Hamamı gibi ovada zengin tarımsal gelirleri olan köylerin vergileri bu yapılar için tahsis edilmişti. Sultan I. Murat (Gazi Hüdavendigar, 1362-1389) şehrin batı kesimine ağırlık vermişti, camii, imaret ve kaplıcadan oluşan bir dizi yapı inşa ettirmişti. Sultan I Murat vakıfları arasında sayılan kaplıca evkafının basit bir hamamı içine almadığı camii, tekke, imaret gibi yan üniteleri de içerdiğini görmekteyiz. Bu vakfa bağlanmış köyler arasında Kavak, Çavuş, Çeltükçü, Koçi, Yahşi Bey, Armutköy, Hamitler, Yenice, Eşek-yedi, Soğanlı Köy, Karaman Simaviyan, Gökviran, Çonkara, Gökpinarı ve Büyükmürseller gibi Türkçe isim taşıyan yerleşim birimlerinin olması çevredeki nüfusun hızla arttığına da işaret etmektedir. Kaplıca evkafının tahıl, pirinç ve nakit geliri yılda 142.862 akçeyi buluyordu. Bu vakıftan kılardar, ambardar, cabi, ferraş ve hizmetkarlar, çanak yuyucu (yıkayıcı), çerakçı (çıra yakan), aşçılar, habbazlar (ekmek pişiriçi) gibi görevliler yevmiye almaktaydılar. Anı süreç içerisinde Bursa'nın ticaret ve sanayi bölgesinde Meyve Kapanı, Buğday Pazarı oluşturulmuş ve dükkanlar inşa edilmişti. Bursa Sultan I. Beyazıt (Yıldırım Bayezit) ve Çelebi Sultan Mehmet dönemlerinde şehrin doğu kesiminde genişledi. Bir tepe üzerinde kurulan Yıldırım Külliyesi modern bir hastane (Darü's-şifa) ile imaret ve diğer üniteleri içeriyordu. Evfak kayıtlarına ve Bursa Sicilleri'ndeki bilgiler ile görev yapıyordu. Ayrıca zaman zaman cerrahlar ve kehhaller (göz tabibleri) de bulunmaktaydı. XV. yüzyıl başında Emirsultan Külliyesi ile camii (yeşil Camii), hamam ve medreseden (Günümüzdeki Türk İslam Eserleri Müzesi)oluşan Çelebi Sultan Mehmet Vakfı'na dair yapılar aynı yörede inşa edildiler.

Özellikle XIV. ve XV. yüzyıllarda kentin iktisadi potansiyeliyle orantılı olarak inşa edilen vakıf siteler bazı mahallelerin ve ticari merkezlerin oluşumunu sağlamıştır. Mesela, Ali Paşa, Beyazıd Paşa, Timurtaş Paşa, İbrahim Paşa, Zeyniler, Hacı İvaz Paşa, imaret siteleri şehrin daha da genişlemesine ve imar edilmesine yol açmıştır. Bu arada Sultan II. Murad (1420 – 1451) cami, imaret, medrese ve hamamdan oluşan ünlü külliyesini inşa ederek Muradiye Mahallesinin doğmasına yol açmıştır. Bu külliye içinde daha sonra Şehzade Beyazıd ve Cem Sultan gibi Osmanlı ünlülerin de türbeleri yer alacaktır.

Bursa'nın geliştiği, klasik kimliğini kazandığını bu dönemde biz onun dış dünyaya da açılmış olduğunu görmekteyiz. Bursa'nın yukarıda belirttiğimiz klasik kimliğini kazandığını dönemi sadece sultanların icraatıyla, gelir kaynaklarıyla, mimari anıtlarla ifade etmek yeterli olmaya bilir. Bu dönem Bursa'sı dış dünya ile kültürel ve ekonomik bağlantısı olan bir kentti. Bursa'nın bir yandan Tokat üzerinden Tebriz'e açıldığını, Konya üzerinden de Şam – Halep Kültür ve ticaret bölgesiyle de ilişki içinde olduğunu izlemekteyiz. Sultan I. Beyazıd döneminde doğu ve güney Balkanları ele geçirerek Tuna' ya kadar genişleyen Osmanlılar bu yeni toprakları da örgütlemişler, kendi ulaşım, üretim ve şehircilik sistemlerini kurmuşlardır. Bursa, XV. yüzyılda artık yüzünü Avrupa'ya dönmüştü. Bu yeni gelişme Bursa'nın uluslararası transit ticaret merkezi niteliği kazanmasına yol açtı. Üretim de buna göre örgütlendi. Aynı sıralarda İvaz Paşa Külliyesi ve Koza Hanı gibi yeni bedesten ve çarşılar inşa edilerek artan ticari kapasite karşılandı. Bursa önce bir ipekçilik merkezi oldu. Artık Tebriz-Tokat üzerinden gelen İran ham ipeği de üretime katılıyordu. Ayrıca Bursa,

Bağdat, Musul, ve Halep üzerinden gelen Güneydoğu Asya kökenli her çeşit baharatın antreposu durumuna gelmişti. Biber, zencefil, buhur, ve karanfil yanında safran, tarçın ve hindistancevizi özellikle Bursa-Braşov yoluyla Macaristan'a ulaştırılıyordu. Buradan da Doğu ve Orta Avrupa'ya pazarlanmaktaydı. Balkanlarda Silistre, Rusçuk ve Niğbolu yünlü-pamuklu giysilerle ipek ve baharatın aktarıldığı önemli merkezler haline gelmiş ve bir bakıma Bursa'nın aktarım noktaları olmuştur.

Bursa'nın gelişmesinde dış dünyaya açık kültürel ilişkilerinden de söz etmek gerekir: Semerkand, İran, Mısır, Suriye, Bağdat gibi merkezlerle ilişkiler Bursa'nın toponomisine kadar etki yapmıştır. Bursa'daki Abdal Murad (Buhara asıllı), Emir Sultan-ı Buhari, Ebu İshak-ı Kazeruni, Özberkler, Acem Reis, Hakim Şirvani, Araplar ve Tatarlar gibi semt isimleri buna örnek olarak gösterilebilir. XVII. Yüzyıla kadar gelen birçok sanatkar ve alim Orta Asya'dan Orta Doğu ve Türkiye'ye kadar uzanan kültürel çevrenin mensubu olarak Bursa'nın aynı zamanda bir sanat ve bilim merkezi olmasını sağladılar. Mesela, Abdülatif-i Kudsi (öl. Bursa 1452), Kudüs' den çıkarak Orta Asya'da Zeynüddin Hafî'nin yanına yerleşmiş, Zeyniye tarikatının Bursa'daki ilk temsilcisi olmuştur. Ahmed Cünuni Dede (öl. Bursa 1620) Konyalı olup Bağdat Mevlihanesi'nden sonra Bursa Mevlevihanesi'ni de ihya etmiştir. Aslen Malatyalı olan Niyazi-i Mısri (öl. Limni 1694), Bursa kültürüne renk katmıştır. Bu arada Yıldırım Bayezid'in inşa ettirdiği Ulucami'de ünlü Mevlid'in yazarı Süleyman Çelebi'yi de belirtmek gerekir. Günümüzde Bursa İnebay Yazma ve Basma Eserler Kütüphanesi'nde bulunan 8000 civarındaki Türkçe, Arapça ve Farsça yazma eser içinde hikmet (felsefe), cebir, hendese (geometri), ilim-i nücum (astronomi), tıp gibi akli bilimlere ait kitapların bulunması Bursa'daki gelişmenin arkasındaki bir başka noktaya işaret etmektedir. Mesela, dönemin tıp yazmalarında hastalık çeşitlerini, tedavi yöntemlerini, koruyucu hekimlikle ilgili hususları, ilaçlarla ilgili bilgileri izleyebilmekteyiz.

Osmanlı Devleti'nin XVII. Yüzyıldan başlayarak karşılaştığı iç ve dış sorunlar Bursa şehrini de etkiledi. Ancak bu gerileme birdenbire olmadı. XVII. yüzyıl başlarında Anadolu'da çıkan Celali isyanları sırasında Bursa, Kalenderoğlu gibi asi elebaşlar tarafından tahrip edildi. Bu dönemde güvenlik sorunları nedeniyle kırsal kesimden gelen insanlar da şehir çevresine yerleşmeye başladılar. Göçebelerin ürettiği yün ve hayvan derisinin hammadde olarak kullanıldığı dokumacılık ve debbağlık önemini kaybetmeye başlayınca bu kesimde yavaş yavaş yerleşik hayata geçiyordu. Bu olgular Bursa kentinin klasik şehir konusunun giderek yozlaşmasına sebep oldu. Ama sicil kayıtları yinede eski vakıf eserlerinin onarıldığını, hamam, çeşme, medrese, sıbyan mektebi gibi küçük çaplı yapıların inşa edildiğini göstermektedir.

XIX. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı sahası artık sanayi devriminin beraberinde getirdiği makine ürünlerine dayalı Avrupa mallarının pazarı olmaya başlamıştı. Bursa'daki tezgaha dayalı dokumacılık da önemini yitirdi. Bursa'nın merkezi olduğu transit ticaret kendisine artık yeni alanlar ve limanlar bulmuştu. Bursa'nın ünlü çarşılarındaki dükkanlar eskisi gibi kiralanmayınca vakıfların gelirleri de azalmıştı. Bu arada Osmanlı toprak sistemi de bozulmuş, vakıf arazileri özel kişilerin ellerine geçmeye başlamıştı. Bu yüzden büyük hanlar ve çarşılar terkedilmiş, harabe yerlere dönmüştü.

Bursa'nın eski Osmanlı payitahtı olması kurucu Osmanlı padişahlarının türbelerinin burada yer alması Osmanlı padişahlarının Bursa'ya yinede özel önem vermelerine sebep oldu. XIX. Yüzyılın sonlarında buharla çalışan bazı küçük dokuma atölyeleri dikkati çekmektedir. Bu döneme ait Osmanlı salnamelerinde (yıllıklarında) biz Bursa'daki okulları, şehrin su şebekesini, belediye örgütünü, üretim dallarını ve ürün miktarlarını, ticaret borsasıyla ilgili bilgileri izleyebiliyoruz. XV. yüzyıl ortalarında 70.000 civarında nüfusuyla dünya kentleri arasında önemli bir büyüklük kazanan Bursa, XIX. Yüzyıl ortalarında 50.000 civarında nüfusa sahipti. XX. yüzyıl başlarında yaşanan savaş yılları ise Bursa'yı büyük bir nüfus kaybına uğrattı.

1.C. BURSA VE ÇEVRESİNDE TÜRK SANATI

Başlangıcından günümüze kadar Türk sanatının bütün gelişmesini içine alan büyük ve eksiksiz bir Türk sanat tarihi henüz yazılmamıştır. Türkler' in yerleşip, medeniyetlerinin izlerini bıraktıkları topraklarda yapılacak büyük ölçüde inceleme ve araştırmalar Türk sanatının bütün safhalarını, onun başlangıcını, ilham almış olduğu kaynakları, maruz kaldığı dış tesirleri, başka çevrelere yolladığı tesirleri ortaya koyacaktır. Eski Türk medeniyetleri içindeki şimdiki halde bize zaman bakımından en yakın olanı Osmanlı – Türk medeniyeti olup, bunun yurdumuzdaki hatıralarını etrafımızda görmekte, onların içinde, arasında yaşamakta ve hatta belki de bu yüzdendir ki, onlara layık oldukları değeri vermemekte, bu yüzden ihmale uğramalarına, yok olmalarına göz yummaktayız. Anadolu'da ikinci büyük Türk medeniyeti olarak Selçukluları takip eden Osmanlıların sanatları, mimaride olduğu gibi tezyinatta da, küçük sanatlarda olduğu gibi çeşitli abidevi sanat kollarında da değişik özellikler gösterir. Aynı milletin insanları tarafından yaratılan irili ufaklı sanat eserlerinde zevk, üslup, gelenek ve gelişme bakımından değişik karakterler açıkça belilidir. Etrafımızda olduğu ve içlerinde yaşadığımızdan pek fazla dikkatimizi çekmeyen Osmanlı – Türk eserleri, Türk sanatı zincirinin en fazla gelişmiş son halkası olarak büyük bir öneme haizdir. Orta – Asya' dan beri muhtelif memleketlerde izlerini takip edebildiğimiz Türk sanatının, son ve mükemmel çözümleri Osmanlı devrinde büyük bir başarı ve bilhassa hayret verici bir gelişme hızıyla ulaşabilmiş olduğu inkar kabul etmez bir gerçektir. İşte hızla gelişerek kısa bir süre içinde bütün Akdeniz havzasına yayılan bu medeniyetin nüvesi olarak Bursa çevresi son derece büyük bir öneme sahiptir.

Bursa çevresi, Türk sanatının evvelkilerinden çok farklı özelliklere sahip bir sanat olarak yepyeni bir görüş, yepyeni bir zevk ve yepyeni bir anlayışa göre eserlere sahip bir bölgedir. Bursa ve dolaylarının irili ufaklı her çeşit eski eseri, Türk sanatının en büyük parlayışının ilk ışıltılarıdır. Bursa Türk medeniyetinin büyük sanat merkezlerinden biri olarak bu hazırlık safhasının esas nüvesini teşkil etmekte, çevresindeki kasabalar, ihtiva ettikleri eserler ile onu tamamlamakta ve böylece Bursa ile sanat tarihi bakımından bir bütün teşkil etmektedirler. İznik, Yenişehir, İnégöl'deki yapılar ile Bursa'dakiler birbirlerine yakın özellikleri olan eserlerdir. Hatta bir taraftan Osmanlı – Türk sanatının hızla gelişmesinin ara kademelerini bunlarda takip etmek mümkün olduğu gibi, bir taraftan da önceki Selçuk sanatı ile mevcut olan ayrılıkları yine bunlarda bulmak kabildir. Kısacası Bursa ve çevresi, Türk sanatını tarihi akışının en fazla dikkati çeken bir bölgesidir.

Bursa ve çevresindeki Bizans devrine ait eserlere bazı yerlerde rastlamak mümkün olmaktadır. Apolyont Gölü bu bakımdan önemli olduğu gibi, Mudanya yakınındaki şimdi adı Zeytinbağı olan eski Tirilya'da Stephanos Kilisesi eski bir Bizans eseridir. Fakat en fazla dikkate değer Bizans kalıntılarını İznik' de bulmak kabildir. İznik surları ile sonraları Orhan Camii olan, şimdi harabesi duran Ayasofya Kilisesi buradaki en karakteristik eserlerdir. Bunları ve bu bölgedeki aynı devrin diğer hatıraları, Türk yapı sanatı ile mukayese imkanlarını, aradaki farkları göstermesi bakımından bilhassa önemlidir. Bursa'da bir vakitler burasının kuvvetli bir ortaçağ hristiyan şehri olduğunu gösterecek büyük ölçüde bir ize artık rastlanmıyor. Aslında Mikhael adında olan ve yanlış olarak İlyas Kilisesi olarak da tanınan yuvarlak bir dini

yapı geçen yüzyılın ortalarına kadar duruyordu. Bizans devrinin Bursa'da bıraktığı tek önemli hatıra güneş altında parlayan kurşun örtüsünden dolayı Gümüşlü kubbe (veya künbet) olarak şöhret bulmuş ve vasiyeti gereğince Bursa'nın fethi haberini sabırsızlıkla bekleyen Osman Gazi oğlu Orhan Gazi tarafından buraya gömülmüştü. Maalesef bugünkü Osman Gazi Türbesi, şimdiki şekli ile 1855 depreminden sonra geçen yüzyılın ikinci yarısında yapılmış oldukça yeni bir binadır.

Bursa'nın muhteşem mimari eserler ile bezenmesi Türkler tarafından fethi ile başlamış ve kısa bir süre içinde burada Türk yapı sanatının çeşitli tiplerinde yeni buluşlar ortaya konmuştur. Bunların başında üzerinde durulması gereken önemli bir sanat eseri Ulu Camii'dir. Bu büyük anıt, o devrin Türk şehircilik prensiplerinin bir belirtisi olarak meydana getirilmiştir. Her Türk şehrinde halkın ekseriyetini içine alabilecek bir Ulu Camii şehrin esas camii durumunda oluyordu. Ancak Bursa Ulu Camii, Anadolu'nun bir çok şehir ve kasabalarındaki benzerlerinden mimarisi bakımından büyük ölçüde ayrılmaktadır. Şöyle ki, burada diğer benzerlerinde hakim olan ve kökü çok eski İslam ibadet yerlerine kadar dayanan prensiplerinden hareket edilmiş olmakla beraber, bu ananevi şekil yeni bir görünüşle kaynaştırılmıştır. Eski Ulu Camilerin namaz kılınan kısımlarının sütun ve payeler ile ayrılan bölümleri, ve düz çatılı veya değişik tonozlu örtüsü burada terk edilmiş; bunun yerine muntazam ağır paye dizileri ile eş büyüklükte yirmi kubbe almıştır. Bu kubbelerin ortada bir tanesinin aslında açık oluşu, bunun altında bir şadırvanın bulunması, ananevi payeli ve açık avlulu camilerin avlularının sarıh bir şekilde yaşatılmasına işaret etmesi bakımından ayrıca dikkat çekicidir. Aynı prensibin çok daha ufak ölçüde tatbik edildiği başka bir örnek ise Molla Arap Camii'dir. Üzerinde halen görülen kitabeye nazaran Orhan zamanına ait olması gereken, ancak bu hususta bazı tereddütler olan hisar içindeki Şehadet Camii ise yine Ulu Camii tipinin değişik bir örneği idi. Hakikatten Orhan devrine ait olduğu takdirde, Bursa'nın önemli ilk Türk eseri olan bu camii ne yazık ki 1855 depreminde çok zarar görmüş ve geçen yüzyılın sonlarında iki yanındaki mekanları kaybederek şimdiki şeklini almıştır. Burası bugün iki kubbenin örttüğü bir yapı halindedir.

Bursa'da Orhan Camii, Murad I. Hüdavendigâr Camii, Yıldırım Beyazıd Camii, meşhur Yeşil Camii ve Muradiye diğer bazı camilerin temsil ettikleri diğer bir şekil vardır ki, bununda kökü doğrudan doğruya Türklerin ana yurdundan gelen bir mimari şekle dayanmaktadır. Yine üzeri bir kubbeyle örtülü kapalı bir avluyu, namaza tahsis edilmiş ikinci bir mekan takip etmekte, iki yanlarda kubbeli birinci bölüme açılan tabhane odaları bulunmaktadır. Osmanlı devletinin ilk kuruluş safhasında çok büyük bir rol oynayan gezgin dervişlerle ilgisi olan bu binaların, aslında onlara tahsis edilen zaviyelerden başka bir şey olmadıkları bellidir. Ancak on altıncı yüzyıldan itibaren bu teşkilat esas gayesinden uzaklaşıp, özünü tamamen değiştikten sonra, bu çeşit tabhaneli camiiler de normal bir mahalle camii halini almışlardır. Aynı şeklin muhtelif gelişme kademelerine işaret eden örneklerine İznik'te Nilüfer Hatun İmareti'nde, aynı yerde Yakup Çelebi Zafiyesi'nde, Yenişehir'de Baba Sultan Zafiyesi'nde, İnegöl'de İshak Paşa Camii'nde, Karacabey Camii'nde bulmak mümkündür.

Bursa ve çevresindeki Türk sanatının ne kadar zengin ve değişik görünüşler arz ettiğini böyle birkaç satır içinde belirtmek çok zordur. Bu, pek geniş olmayan saha içinde kronoloji bakımından da çok dar sınırlar içinde o derece değişik ve yenilikler ile

dolu örneklere rastlanır ki, bu durum karşısında Türk sanatının bu devresinde bu sanata yenilikler katan sanatçıların zengin kültürleri, yaratıcı dehaları ve tecrübelerden ders almaktaki yetkilerine hayran kalmamak imkansızdır. Kitabetti en eski Osmanlı – Türk eserlerinden olan İznik’ de 1333 (H. 734) tarihli - maalesef son yıllarda tamirle berbat edilen – Hacı Özbek Camii, tek bir kubbenin örttüğü dört köşe bir namaz mekanından ibaret basit, sade, mütevazı bir eserdir. İlk örnekleri tereddütlü misaller halinde pek az önce Selçuklular tarafından yapılan bu iddiasız ve ilk bakışta fazla mimari imkanlar veremez intibainı bırakan basit şeklin pek kısa bir süre içinde ne derece muhteşem bir sonuca ulaşabildiğini görmek için uzağa gitmeğe hacet yoktur. Yine İznik’te 1378-1391 (H. 780-794) tarihleri arasında mimar Hacı Mustafa tarafından yapılan Yeşil Camii, Kuruluş savaşıdan merhametsizce harap edilmiş bir vaziyette çıkmasına rağmen yine Türk sanatının bir şaheseri, bu tipin muhteşem bir örneği halinde yaşamaktadır. Eski Türk geleneğine bağlı olarak yeşil, mor sırlı tuğlalar ile kaplı minaresi, dantela gibi işlenmiş mermer ön cephesi, basit tek kubbeli iç mekanını güzel bir buluşla uzatan çifte sütun ile ayrılan namaz mekanı ile Yeşil Camii, muhakkak ki tamamen Türk olan bir eser ve yeni bir mimari şeklin gelişmiş bir örneğidir. Bursa sokaklarında yapılacak ufak bir gezinti, böyle tek mekan ibaret mahalle mescidlerin de Türk mimarisinin ne gibi çözüm çareleri bulduğunu yeter derecede gösterir. Timurtaş Mescidi, Abdal Mehmet mescidi, Aynalı Camii, harikulade tuğla süslere sahip bulunan Tuz Pazarı Mescidi vs. mahalle aralarını süsleyen küçük fakat değerli erken Osmanlı döneminin tarih ve sanat anıtlarıdır.

Bu bölgenin sanat tarihi bakımından önem ve değeri sadece camilere inhisar etmez. Osmanlı Devletinin ilk büyük adları ile ilgili türbelerin her biri başlı başına bir tarih ve sanat anıtıdır. Nitekim Söğüt’de Ertuğrul Gazi türbesi, Bursa’da I. Murad Hüdavendigar, Yıldırım Beyazıd, I. Mehmet, II. Murad ve Musa Çelebi ile Cem Sultan olmak üzere bir çok şehzadelerin türbeleri başlıca misaller olarak gösterilebilir. Karacabey, İnegöl’de İshak Paşa, Kemalpaşa’da Lala Şahin, İznik’de bütün Candarlılar ailesinin türbeleri Türk tarihinin belirli alametleridir. Maalesef Osman ve Orhan gazilerin Bursa’daki türbeleri geçen yüzyılda yeniden yapılarak ilk şekillerini tamamen kaybetmişlerdir. Tarihi büyük şahsiyetleri eleştiren bu türbelerin yanı sıra Anadolu’nun Türkleşmesi ile ilgili bir takım yarı efsanevi şahıslara ait türbeler de vardır ki; mesela İznik’te Sarı Saltuk Türbesi bunlardan biridir. Bu dört ayağa oturan dört kemerin taşıdığı küçük bir kubbeden ibarettir. Bursa ve havalisi yalnız tanınmış, büyük şahısların mezarları ile değil fakat, envai türlü tezyine motifler ile bezenmiş, Türk hattatlığının en güzel örnekleri ile meydana gelmiş yazıları ile zevki okşayan, eski mezarları ile de Türk sanatının bu kolunun en çeşitli örneklerine sahip bir merkez sayılabilir. Maalesef son yılların garip anlayışı bu güzel mezarların asırlık ağaçlarını yok etmiş ve her biri büyük bir sanat eseri olan değerli mezar anıtlarının taşlarını parçalamıştır. Mezar taşlarının büyük bir kısmı da Muradiye Camii avlusuna taşınarak burada “askeri” bir nizamla sıralanmıştır. Fakat her şeye rağmen yine dikkat çeken örnekler vardır. Ölümün sevimsizliğini belli etmeden ölüyü edebileştiren Türk mezar anıtlarının belki en az bilinen, fakat en dikkat çekici örnekleri ise hiç şüphesiz İznik’in 1081 – 1097 yılları arasındaki kısa Selçuklu idaresi zamanına ait olan eski Selçuklu mezar taşlarıdır. Bizanslılar tarafından sonra kale inşaatında kullanılan bu mezar anıtları, eskilikleri ile olduğu kadar, mütevazı görünüşlü kitabeleri ve bilhassa eski Yunan lahitleri andıran şekilleri ile dikkati çekerler.

XIV. yüzyılda Batı Anadolu'daki Türkleşme hareketi manevi taraftan böylece, kendisini takviye ederken, kuvvetli kültür merkezleri kurmak suretiyle de kendi medeniyetini yaymaya dikkat etmiştir. 1330'da feth edilen İznik'de yapılmış olan ve o devrin tanınmış bilginlerinin görevlendirildiği Orhan Medresesi'nden ne yazık ki hiçbir iz kalmamıştır. Fakat yine İznik'de en eski Osmanlı medreselerinden Süleyman Paşa Medresesi uzun yıllar harabe halinde kaldıktan sonra kurtarılmıştır. Edirne ve bilhassa İstanbul'dan önce en büyük kültür merkezlerinden olan Bursa'da başlıca camilerin yanlarında yapılan medreseler sahip oldukları sanat özelliklerinden ayrıca, Türk medeniyet tarihinin canlı hatıraları olarak da büyük değere sahiptirler. Bir süre Bursa müzesi olarak kullanılan, dershanesi kubbeli olmakla beraber eski anane gereğince avluya eyvan şeklinde kemer açılan I. Mehmed Medresesi (Yeşil Camii'nin eki olarak yapılmıştır), ile Murad Hüdavendigar ve Yıldırım Bayezid Medreseleri bunların içinde en abidevi örneklerdir. Diğer taraftan, Türk sanatında tek ve başka bir benzerine rastlanmayan bir özellik olarak, Murad I (Hüdavendigar) Camii'nde medrese ayrı bir bina halinde değil fakat cami ve zaviye ile aynı çatı altında toplanmış, medrese hücreleri yapının ikinci katına sıralanmıştır. Bir daha Türk sanatında tekrarlanmayan bu şekil caminin çok değişik, Türk sanatında alışılmamış bir ön cepheye sahip olmasına sebep olmuştur. Böylece XIV. yüzyılda Akdeniz çevresinde ve Bizans eserlerinde de cephe mimarisinin Türk sanatında da Türk elemanları ile uygulandığı görülür. Türkleşen şehirlerde başta Bursa olmak üzere hepsinde daha bir çok hayır binaları henüz bu bölgenin ilk fetih yıllarında yapılmaya başlanmıştır. Ne yazık ki, bu tarihi ve değerli medeniyet izlerini korumasını bilememiş, yok olmalarını kolaylaştırmış, bazılarını büyük bir gönül rahatlığı ile yok etmişizdir. Böylece feci akıbete düşen eserlerin başında köprüler gelir. 1465 tarihli Selçuk Hatun Köprüsü'nün (Mihraplı Köprü) ancak kitabesi müzede korunmuş, kendisi ise yıkılmış, Nilüfer Köprüsü ise yıkılıp kaybolmuştur. Nadir bir özellik olarak çok eskiden beri iki kenarında ahşap dükkanların sıralandığı İrgandi Köprüsü ise Kurtuluş savaşında Yunan ordusu tarafından tahrip edildikten sonra gayet kötü bir şekilde yenilenmiştir. İzmir yolu kenarındaki Abdal Köprüsü ise restore edilmiş olmakla beraber yanındaki modern köprünün dibinde bırakılmıştır. Eski Türk köprülerinin son örneklerini bugün artık şehir dışı yollarında aramak lazımdır. Diğer hayır yapılarından I. Murad İmareti maalesef ilk şeklini tamamen kaybederek perişan bir harabe haline girmiş, aslında en eski Osmanlı hastanesi olan Yıldırım Daarüş – şifası da aynı durumda iken son yıllarda kurtarılmıştır.

Bilhassa Bursa havalisinin tabii suları ayrıca burada Türk hamam ve kaplıca mimarisinin gelişmesi de mümkün kılmıştır. Türklerin bir vakitler hamamları inanılmayacak derecede sevdikleri bir hakikattir. Bursa'daki kaplıcaların esasları Roma devrini, hatta belki daha eski medeniyetlere kadar uzanmakla beraber bunlar Türk devrinde yeniden inşa edilmiş, şehrin içinde irili ufaklı bir çok hamam da yapılmıştır. Bu kaplıca ve hamamlarda, Türk hamam yapı sanatının çeşitli çevrelerden ilham aldıkları mimari geleneklerin özellikleri ile çeşitli tiplerini ve yeni buluşlar arama yolundaki denemelerinin izlerini tespit ve gelişme kademelerini okumak mümkündür. Uzun zamandır çarşı haline gelen Orhan Hamamı, harap Tavukpazarı Hamamı, veya İncirli, Perşembe, Yeşilcamii Hamamları, Çekirge'de eski Kaplıca, Yeni Kaplıca bu çeşit eserlerin arasında hatıra gelen bazı misallerdir. İznik'de Hacı Hamza Hamamı ve bütün perişanlığına rağmen harikulade mimarisi belli olan Büyük Hamam da bu arada sayılabilir.

Bursa, Türk devrinde yalnız bir siyasi merkez, bir kültür merkezi, devletin önemli bir şehri olmakla kalmamış, aynı zamanda büyük ticari merkezlerinden biri olarak da gelişmek imkanı bulmuştur. Çevrenin meyveliğe müsait oluşundan başka bilhassa ipek böceği yetiştirilmesi ve buna paralel olarak ipek sanayinin kurulması Bursa'nın bir ticaret merkezi halinde gelişmesinde başlıca amil oluşturmıştır. Şehrin içinde eski Türk şehirciliğinin ana prensiplerine uygun olarak yapılan muhteşem Yıldırım Beyazıd Bedesteni, etrafında inşa edilen Pirinç Hanı, emir Hanı, avlusunda mescidi olan güzel koza Hanı, Fidan Hanı, Geyve Hanı, Arabacılar Hanı gibi birçok handan başka, aradaki boşluklarda zamanla ve alış-veriş faaliyetinin, iş hacminin günden güne artması sonunda duyulan ihtiyaçla pek eski devirden itibaren bir takım çarşılar da yapılmıştır. Uzunçarşı, İvaz Paşa Çarşısı, Gelincik Çarşısı, Sipahi Çarşısı ve daha birçok çarşının bedesten ve hanlar ile birleşerek ve hatta bazı kısımlarda ortalarındaki üstünün örtülmesi sonucunda Büyük Bursa Kapalıçarşısı meydana gelmişti. Yakın bir dönemde yangında büyük ölçüde zarar gören bu çarşı, orijinal yapılarının ortaya çıkartılarak tamir edilmeleri ve etrafın yeniden tanzimi suretiyle ihya edilmesine çalışılmıştır. Bursa'nın içinde de Bali Bey Hanı yarısını kaybetmiş olmakla beraber kalanı durmaktadır. Bursa tarihinde büyük bir şöhrete sahip diğer bir kolu da XVI. Yüzyılda başlı başına bir gelişme gösteren ve Türk sanatının en muhteşem eserlerini veren İznik çiniciliğidir. Ne yazık ki, çok parlak bir başlangıcı olan bu sanat kolunun ömrü kısa olmuş ve Türk çini sanatına bilhassa XVI. Yüzyılda erişilemez bir mükemmeliyet sağlamış olan İznik çiniciliği hiçbir zaman iz bırakmadan ortadan kaybolmuştur.

Osmanlı imparatorluğunun bu büyük merkezine giden yollar üzerinde, yolcuların faydalanması için yapılan bir takım kervansaraylar da eski bir medeniyetin izleri olarak harap bir halde dururlar. Ulubat yakınında Issız Han bunlardan biridir.

Bu bölgedeki ilk Osmanlı saraylarından hiçbir iz, hiçbir hatıra kalmamıştır. Bursa'daki ilk Türk sarayı hakkında bilinenler ise burasını 1432'de mamur bir halde gören yabancı bir seyyahın yazdıklarına inhisar etmektedir. Taştan ve tuğladan kalıcı eserlerin arasında bu çevrenin insanların kendileri için yaptıkları, günlük ihtiyaçları cevaplandıran eski evler, artık tarihe karışan Türk zevkinin ve aynı zamanda kuvvetli geleneklerin güzel, cazip örnekleridir. Ne yazık ki zamanın tahripleri ile birlikte günümüzün yanlış görüşlerinin kurbanı olan bu küçük sanat eserlerinin zarif örneklerinden biri yanmış olarak her nedense II. Murad Evi olarak şöhret bulan ve aslında XVIII. yüzyıla ait olan eski konuttur. Havadar bir "hayat" kısmının serin bir istirahat yeri temin ettiği bu evin odaları zevkle tertiplenmiş renkli nakışlarla bezenmiştir. Aynı şekilde gerek tezyinatı, gerek zarif mimarisi ile gözleri okşayan diğer misal Yenişehir'deki Şamaki Evi'dir. Bugün Bursa'nın ve bölgedeki kasabaların çoğunda, henüz karakterini muhafaza eden sokaklarında, geçen yüzyıla ait evlerde, eski geleneklere bağlı Türk sanatının son hatıralarıdır. Eski Türk konak hamamlarının en güzellerinden biri ise hiç şüphesiz İznik'teki örnektir. Anlaşılmaz bir sebeple İsmail Bey Hamamı olarak adlandırılan ve iç süslemesi bakımından eşsiz olan bu küçük eserin, aslında Candarlı ailesinin sarayına ait olduğunu sanıyoruz. Günümüzün kullanışsız yer ve iklim şartları göz önünde tutulmadan yapılan ve bu yüzdende içlerinde rahat edilmeyen, zevk ve güzellikten mahrum evleri ne yazık ki, beton kütleleri, renksiz, ruhsuz cepheleri ile bunların yerlerini almaktadır.

Suları, yeşillikleri ile tabi güzelliğini destekleyecek unsurlara sahip bulunan Bursa ve çevresi, Türk sanatının en önemli safhasının başlıca eserleri toplamış bir merkez olarak da medeniyet tarihimizde yer almaktadır.

2 – BURSA’NIN GELENEK VE GÖRENEKLERİ

Bursalıların Orta Asya’dan getirdikleri geleneklerin çoğu yok olmak üzeridir, bir takım şehir ve kasabalarımızda artık şadırvan başlarında, yerli kumaşlarla güzel ve temiz giyinmiş hanımların sohbetleri yok fikir ve duygu itibarı ile birbirine yakın kişilerin kış gecelerinde sohbet, keten helvası çevirmek gibi oyunlu toplantıları (gezek) çok uzak köylerde var, şehir ve kasabalarda bu gezekler dini sohbet şeklinde yaşıyor, bunda iki büyük bilgili kişi konuşturuluyor, diğerleri dinliyor. İşte gezek bu kadarlık kaldı. Helva sohbetleri yok, tandırlar bulunmadığı için tandır safhaları da yok, dörtyaşlı (30 – 40) erkeklerin, dört başı mamur yaşayışlarının zevki olan hamam kapını (yeni kaplıcaı üç beş kişi geceliğine kapar ve eğlenir) kalmadı, sadece kadınlar arasında halvet yapma şeklinde kaldı. Bir adak vardı, işi olursa Çekirge hamamını açacağım, der bir günlüğüne yada bir geceliğine kiralar, dostlar, dostlar tanıdıklarını çağırırlardı. Bir de keçi keseni vardı.

Esnaf loncaları tarihe karıştığı için çırak, kalfa, usta peştamal kuşanma adetleri yoktur. Bu münasebetle Ta’miyeler de tarihe karıştı, o ziyafetlerden faydalanmak da sona erdi. Onun yerine Hac tenhiyesi (Tamiye) geçti. Şöyle yapılıyordu.

Hacca gidecek zat, dostlarıyla , ahablarıyla vedalaşır, helalleşir kurbanlar kesilir, köyde yemek içmek bol olur (bir çeşit şölendir bu) Hacı adaylarına hediyeler gelir, arabaya binilir, kafil halinde Emirsultan’a , Osmancık’a (Osman ve Orhan Gazi Türbeleri) gidilir. Hareket günü büyük kafil halinde arabaların başına gidilir, yine kurban kesilir, duadan sonra yolcu edilir.

Dönüşte, uzaktan İnegöl’den yada karadan gidenler için Hatay’dan deni ve havadan gidenler için İstanbul’dan karşılamaya gidilir. Merasimle getirilir. Üç gün evinde dinlenir. Sonra tenhiye (Ta’ miye) başlar.

Bu kadın hacı içindir, erkek için ziyaretler olur ve misafir kabul edilir. Tenhiye üç gün sürer. Hacı ana hacdan getirdiği elbiselerini giyer, etrafı süslenmiş hacı halıları ile bezenmiş odanın sedirine oturur. Genç kızlar süslenir, hacı örtülerini örterler, iki tanesi de hacı anın yanına çöker, gelen misafirleri genç kızları karşılar. Zemzemliklerle zemzem, şekerliklerde hurma ikram ederler. Giderken hediye getirenlere örtüler verilir, dualar edilir, temennililer hac hatıraları dinlenir. Hacınin havuç içi dinlenir.

Erkeklerde ziyaretler bittikten sonra yine bir kurban kesilir, bütün köylerin davetli bulunduğu bir yemek verilir. İşin bu tarafı pek ağırdır, bazı köylerde bu ziyareti hac masrafının yarısı kadar olur. Yemek bitikten sonra mevlit okunur, dualar edilir, tören biter.

2.A. EFSANELER

“ CENNET BURSA EFSANESİ “

Vaktiyle, her Süleyman'dan içeri bir Hazreti Süleyman varmış; anında peygamberlik nuru yanar, başında hükümdarlık tacı parlarmış. Allah ona (Mühr'ü Süleyman) derler tılsımlı bir mühür ihsan etmiş; bu sayede dağa taşla hükmeder; kurda kuşa sözü geçermiş. Oturduğu taht desen ne altın, ne fildişi; ya cin, ya peri işi bir tahtıranmış. Dur derse durur, yürü derse yürür uç derse uçarmış. Ta böylece dünyanın dört bir yanını dolandır; ağlayanla ağlar, gülenle gülermiş.

Günlerden bir gün tahtına kurulmuş; sağ yanına sağ vezirini, sol yanına sol vezirini alıp havalanmış göklere. Dağlar eğim eğim eğilir; yollar erim erim erir ; bir göz yumup açılıncaya kadar gelir, dağların dağı Uludağ'ın tepeciğine iner, bakar ki ne baksın; bu dağın bir kanadı ses, bir kanadı renk bir kanadı su; bir kanadı ılık;

Hazreti Süleyman : “ Yaratan neler yaratıyor ? “ der parmağı ağzında kalır. Neden sonra kendine gelir sağına döner, sağ vezirine;

“ A benim vezirim; sen çok gezdin çok gördün şimdi dünya gözü ile bakınca bu yerleri nasıl görürsün “ diye sorar. Sağ vezir de ağız dilden cevap verir :

“ Ey benim sultanım, sultanım efendim Allah her güzelliği buraya vermiş ama, bunları görüp duyacak, derleyip koklayacak biri olmadıktan sonra neye yarar ? “ deyince Hazreti Süleyman bu söze mührünü basar sonra sola dönüp sol vezirine : “ A benim vezirim sen çok yaşadın çok bilirsin dünyada bu güzelliklerden bir güzellik daha var mı ? “ diye sorar. Sol vezir de aynı dilde cevap verir : “ Var sultanım, var. Öyle ya dal dal ötüşen kuşların sesi güzeldir ama, gönül yaylasını saran insan sesi daha güzeldir. Burcu kokan güller güzeldir ama gül yanaklar gibi domur domur açılmaz, şu uçsuz bucaksız mavi su güzeldir ama, bir damla gözyaşının yanan yüreklere verdiği ferahlığı veremez, şu pırıl pırıl gökyüzü güzeldir. Ama hiçbirinin ayın on dördü sultan gibi, ay ile bahsedip gün ile doğamaz.” deyip kesince, Hazreti Süleyman bu söze de mührünü basar. Sonra sözü kendi alıp der: “ Ey benim vezirlerim ikinizde ağız öpülecek adamlarsınız bu yerlerin bir (insan) eksiği var. Dedğiniz gibi bu güzellikleri görüp duyacak biri olsa idi, ya dile getirir, ya tele getirir de, böyle kaybolup gitmezdi. Bu üstelik bunlara her güzellikten üstün bir insan güzelliği katılırdı, bu iki şimdi bu sözüme sizde bir (mim) korsanız, şu yaylaları yurt edinelim. Bir saray yaptıralım. Köşkü beraber ; içinde bahçesi suyu beraber. Bu saraya güzeller güzeli Belkıs'ın tahtını kuralım ; ve bahçeye de dilediği gül, bülbül konduralım Velakin köşkün anahtarı bende kalsın. “ Vezir vüzerası mim koymaya kalmaz ; dağ taş dile gelip : “Belkıs” diye inim inim inler...

Hazreti Süleyman , o saatten tezi yok perileri başına toplayıp müşavere edecek olur , ama perilerden bir peri, niyetini gözünden okuyup ağızsız, dilsiz anlatır ona :

“ Ya Süleyman, (Can kavmi) derler bir kavim vakti ile buralara bir şehir kurmuştu ama, (Cin kavmi) dedikleri kavimde bu şehre göz koymuştu bin yıl

döğüştüler durdular ; sonu ne onlara kaldı ne bunlara : tufan erip sular altında kaldı şehir. İşte bu dağın eteğinde gördüğün göller, göl değil, o tufanda göllenip kalmış sudur ; o şehir de, sözüm ona bu göllerden birinin altında yatıp duruyor. “ deyince Hazreti Süleyman mührü Süleyman’ı basar; vezir, vüzerası da birer mim kor bu söze.

Bunun üzerine su perileri sulara dalar ; can şehrini ortaya çıkarırlar. Dağ perileri de dağlara tırmanır. Getirecekleri kadar getirip, mermer taş, mermer direk bir saray kurarlar köşkü beraber, bahçesi suyu beraber.

Periler bu hayhuyda iken Hazreti Süleyman kuşun kanadı ile her yere haberler gönderip cümle ela gözlüleri “buyur” eder, nerde var nerde yok ela gözlülerde gelir, bu şehre yerleşir. Belkıs Sultan da sarayın tahtına kurulur. Şehir olur saray da saray.

Sağ vezir bunu sağ gözü ile görür “ Cennet burası “ der. Meğer sol vezirin bir kulağı ağır imiş; bu sözü “ Cennet Bursa “ anlamasın mı ? O gün bu gün bu şehrin adı “BURSA” kalır. Köşkün anahtarı kendisinde ya, Hazreti Süleyman da yılda bir olsun felekten bir gün çalıp Bursa’ya gelir. Belkıs Sultan ile murad alıp murad verirler. Eh fani dünya kime kalmış ki, onlara kalsın, ömürlerini, yakalarına dikmediler ya, bir gün ikisi de bahtını yellere, tahtını ellere bırakıp dünyadan göçüp giderler ama, gel zaman git zaman Bursa, Bursa olarak kalır.

KARAGÖZ

Türk temaşa tarihi bakımından pek önemli yer tutan ve herkesçe zevkle yaşatılmak istenen Karagöz Türklere mahsus bir oyundur. Bu konuyu ilmi konu olarak ele almaktan ziyade bir folklor konusu olarak incelemek gerekir. Bu oyunda bizim eski Türk kıyafetlerini bulabiliriz. Hatta Anadolu'da yaşamış Etiler'in kabartmalarında görülen kıyafet, Karagöz kıyafetinin aynısıdır. Karagöz'de yalnız kıyafet değil, hareket, şiir, musiki, ve tiyatro dahil güzel bir sentez görürüz.

Karagöz'ün Bursa'da yaşadığı ve öldüğü rivayet edilmiştir. Şimdi Bursa'da Karagöz'e ait bir anıt mezar vardır.

Karagöz oyununun en belli başlı tipleri, Karagöz, Hacivat ve Şeyh Küşteri dir.

KARAGÖZ VE ŞEYH KÜŞTERİ EFSANESİ

“ Karagöz, Batı Trakya’da Samakol denen bir şehirde yaşıyor ve demircilikle uğraşıyordu. Sonradan Kırklareli’ne geldi. Bir müddet sonra buradan da İstanbul’a gelerek Bizans imparatoru ile tanışmaya muaffak oldu. İstanbul’da iş aradı, Bizans imparatoru da onu, Türk olduğu için, Anadolu’da Konya şehrinde oturan Sultan Alaaddin’e gönderdi. Karagöz Konya’ya gelince, Alaaddin’in hokkabazları vasıtası ile Sultanla görüştü. Fakat bir iş bulamadan tekrar Kırklareli’ne geri döndü.

Karagöz’ün Konya’dan Kırklareli’ne gelmesinin üzerinden yıllar geçmiş ve Karagöz artık ihtiyarlamıştı. Selçuklu Devleti yıkılmış yerine Osmanlı Devleti kurulmuştu. Osman Oğlu Orhan bey Bursa’yı zaptetmişti

Bursa’nın alındığını duyan Karagöz, Kırklareli’inde duramadı varını yoğunu beraberinde alarak eşi (Saraniko) ,oğlu ve iki eşiği ile birlikte Marmara Kıyılarına geldi. Buradan temin ettiği bir kayıkla Mudanya’ya geçti, buradan da Bursa’ya gelerek bursa civarındaki Demirtaş Köyüne yerleşti, artık Bursalı olmuştu.

Karagöz’ün sanatı, binalarda kullanılan taşları birbirine kenetleyen demirleri yapmaktaydı.

Orhan Gazi Bursa’da bir cami yapılmasını emretti, caminin ustabaşılığı da Hacı İvaz Ağa adında bir mimara verildi. Hacı İvaz Ağa şimdiki Orhan Camii inşasına başladı. Karagöz’de buraya kement demirlerini yapmak üzere vazifeye başladı.

Karagöz ilk günlerinde sessiz, sedasız çalışıyordu. Fakat amelelerle dostluğu pişirdikten sonra onlara tuhaf konuşarak hepsini güldürmeye başladı. Birkaç gün sonra Karagöz, ustabaşısı Hacı İvaz Ağa ile de (Hacıvat) çabuk ahbap oldu. Hacıvat’da Karagöz gibi hoş sohbet ve zarıftı, aynı zamanda okumuş ve mutasavvıf bir adamdı.

Karagöz Hacıvat’ın çok hoşuna gitti, onu candan sevdi, yanından hiç ayırmıyordu. Artık Hacıvat Karagöz karşı karşıya oturuyorlar,şaklabanlığa başlıyorlardı.

Karagöz’ün halkın sade dilinden ve daima nükteler ve tuhaflıklarla cevap veriyor, her lafı ters anlıyor, suallerin cevaplarını gülünç bir şekle sokuyordu. Hacıvat ise okumuş olduğundan, zamanın kibar sınıfının konuştuğu Arapça ve Farsça ile karışık dilden laf açıyor, Karagözü söyletmek ten zevk alıyordu. Orhan camiini yapan amale de işlerini güçlerini bırakarak Karagöz Hacıvat’ın gülünç muhabbetlerini dinliyorlardı. Bu hal günlerce devam ediyor bütün işler yüzüstü kalıyordu. Çalışan yoktu. Camii bir türlü bitmiyordu.

Bir gün Orhan bey, adamlarına:

-Camii bitti mi? Diye sordu. Daha bitmediğini söylediler. Orhan Gazi hayret ederek camiinin yanına geldi. Birde ne görsün: Cami daha temelinden iki karış yukarı çıkmamış, hem de amele meydanda yok: biraz öteye gitti: ortada kara sakallı, esmer yüzlü bir demirci bunun karşısında Hacıvat, kara sakallı ile laf atışıyor, herkesi güldürüyorlardı. Orhan bey Hacıvat’ı yanına çağırdı:

-Ben camiinin inşasını emredeli çok zaman geçti, hala bu bina temel taşlarından yukarı çıkmamış. Bunun sebebi ne ola? diye sordu Hacivat sustu, Orhan Gazi gazaba geldi, meseleyi tahkik etti:

Karagöz adındaki demircinin herkesi güldürerek inşasına mani olduğu anlaşıldı. Orhan bey:

-Karagöz'ün başını vurun dedi, derhal cellatlar zavallı Karagöz'ü yaka paça yakaladılar, ellerini ve kollarını bağladılar. Ertesi gün Orhan Camii minaresi dibinde, hiç acımadan onu idam ettiler.

Bursa'nın zafer şenliklerinden sonra bu idam cezası herkesin neşesini kaçırdı. Karagöz, Hacivat'ın adı her dilde dolaştı. Onu her an yaşatmak için hayal perdesine aldılar. Ölüsünü de Çekirge'ye gömdüler.

Bu idamdan Orhan Gazi'de pişman oldu: fakat ne çare ki Karagöz ölmüştü. Onun hayali perdede kaldı.

Karagöz Efsanesinin tamamı budur.

ŞEYH KÜŞTERİ EFSANESİ

Şeyh Küşteri efsanesi, Karagöz oyununun meşesine aittir. Şöyle ki : Orhangazi, Karagöz'ü idam ettirdikten sonra, bu karakuşi kararından dolayı vicdan azabı duymaya başladı. Bir camii yapılırken, minaresinin dibinde Karagöz'ün idamı halkı fena halde müteessir etmişti. Beklenilmeyen bu kanlı hadise gönüllere kırgınlık vermişti. Her tarafta bu hadise konuşuluyordu. Hatta Orhangazi'nin silah arkadaşları bile, halk üzerinde yaptığı menfi tesirleri Padişah'a anlatıyorlardı. Bu defa Orhangazi müteessir oldu. Karagöz'ün arkadaşı Hacivat'ı arattı. Hacivat, boynunun vurulacağından korkarak hacca gitmişti. Hacivat'ı hac yolunda Arap eşkiyaları kesmişler, eşyalarını da Şam'a satmaya götürmüşlerdi. Sihirli bir köpek bu katilleri yakalattı. Hacivat'ın katilleri Mestaniyye çarşısında idam oldular. Bu sihirli köpek de idam olunanların yanında can verdi.

Bu hadisede Orhangazi'nin canını sıkmış ve biraz da korkmuştu. Orhangazi'nin nedimlerinden birisi, (Şeyh Küşteri) adında bir satın Karagöz ve Hacivatla çok iyi olduklarını söyledi ve Orhangazi bütün muhaverelerine :

- Varın şu şeyhi bana getirin dedi. Orhangazi'nin adamları derhal Şeyh Küşteri'yi alarak Padişah'ın karşısına getirdiler. Orhangazi :

- Siz Karagöz ve Hacivat'ı tanıyormuşsunuz, dedi.

- Evet, cevabını verdi.

- Bunların hallerini bana bir anlat.

Şeyh Küşteri biraz düşündükten sonra :

- Müsaade ederseniz, ben size onların hayallerini bir Ata oyunu ile canlandırayım, dedi. Bir çanak, biraz kül, biraz zeytinyağı ve bir de beyaz tülbent istedi. Derhal getirdiler. Şeyh Küşteri kül ile zeytinyağını karıştırdı, çanağa koyarak bir meşale yaptı ve yaktı, sonra da tülbenti gerdi, şule ile perdenin arkasına geçti sonra ayağındaki sivri uçlu çedik pabuçları çıkardı, sağ pabucunu Karagöz, sol pabucunu Hacivat farz ederek önce Hacivat'ı perdeye getirdi. Alim ve mutaavvıf bir zat olan Şeyh Küşteri eski bir Ata türküsünü okuduktan sonra, Hacivat'ın ağzından :

- Huzur'u Haziran, cemiyet'i irfan, vakt-ı sefa-yı merdan; laindir bidindir, münafıktır şeytan; şeytanın dinsizliğine Rahmanın birliğine temaşa'ya tenezzül buyuran Şevketlü Hünkarım Orhangazi Hazretlerinin sağlığına dedirttikten sonra :

- Efendim, ben bendeniz, ben acizleri, eli, yüzü yunmuş, elfazı düzgün, hoş – sohbet fasih'ül lisan, musahabeti tatlı.

Derken bu anda Karagöz'ü perdenin arkasından çıkardı.

- Hoş geldin ıspanak suratlı.....

Hacıvat :

- Bir yar'ı kafadar olsa, Hay bana bir eğlence medet ley medet.

Diye bağırmaya başladı. Perdenin yukarısından Karagöz atladı, iki pabuç birbirlerine sarılarak kavga ettiler. Karagöz yerde söylendi. Tekrar Hacıvat geldi. Karagöz halk dilinden Hacıvat Osmanlı dilinden Arapça ve Farsça karışık konuştular. Karagöz Hacıvat'ın söylediklerini anlamıyor, ters ters cevaplar veriyordu. Muhavereleri böylece devam etti.

Bu hayal oyunu, Orhangazi'nin çok hoşuna gitti. Her zaman oynatılmasını istedi. Şeyh Küşteri bundan sonraki oyunlarda eski kıyafetlerle deve derisinden Karagöz, Hacıvat tasvirlerini yaptı. Orhangazi'nin karşısında bu suretle oynattı. Bu oyun Yıldırım Beyazıd zamanında daha da ileri gitti ve hayal oyunu olarak kaldı. Karagözcüler işte buna (Şeyh Küşteri Efsanesi) derler. Büyük husur oyunlarında seyircilere anlatırlar. Karagöz'ün mezarı Çekirge'ye giderken, dağınık servilerde, Süleyman Çelebi Türbesi'nin üstünde, sağ taraftaki büyük servilerin dibinde büyük sembolik anıt dibindedir. Hacıvat Hanı diye bir han, belki onun, belki bir başkasının adına yapılmıştır.

2.B. HALK OYUNLARI

Neş'e elem, aşk ve kahramanlık gibi duyguların milli ruh ve karaktere uygun bir tarzda hareket ile ifadesi olan halk oyunları, bize nesilden nesile intikal eden ecdat yadigarı milli an'anelerimizden biridir.

Bursa'nın şehir ve köylerinden bize kadar intikal eden şu oyunlara tesadüf edilir :

- Güvende,
- Sekme,
- Çifte Telli,
- Köroğlu,
- Artvin Horonları,
- Rumeli Horonları,
- Kılıç – Kalkan,

Güvende ve Sekme, Bursa'ya ait halk oyunlarından. Çifte telli zannedildiğine göre, İstanbul'da, Köroğlu ise Anadolu'nun birçok yerlerinde oynanan bir oyun olup Bursa'ya da gelmiş halk arasında çok rağbet bulmuştur.

Artvin horonları, Batum'dan Artvin'den gelerek bir kısım köylerde yerleşmiş olan Batumlu ve Artvinli yurttaşlarımızın oynadığı oyunlardır.

Çok çevik hareketli, orijinal figürleri olan horonlar tulum, zurna, gayda refakatiyle oynanmaktadır.

Makedonya havalisinden gelip Demirtaş ve diğer bazı köylerde iskan eden yurttaşlarımızın davul – zurna ile oynadıkları (Cigos) ve (Hora) isimindeki oyunlar, Rumeli'nin fethi üzerine, oralarda yerleşen ecdadımızın Anayurttan götürdükleri çalgıları ile ve bütün hususiyetleri ile birlikte altı asır kadar muhafazaya muvaffak oldukları bu oyunlar, folklor bakımından tetkike değer bir kıyamet taşımaktadır.

Güvende ve Sekme oyunları, bağlama, cura, saz, kemane (köylünün yaptığı bir çeşit keman) davul, zurna ile çalınan türkölü oyun havaları ile iki kişi tarafından karşılıklı oynanırlar.

8/9'luk aksak bir temposu olan sekmeye mahsus, bir çok oyun havaları vardır. Güvende için ise, yalnız “ Oğlan Adın İsmail “ diye başlayan ve 4/4'lük usul ile çalınan bir oyun havasından başkasına rastlanmaz.

Güvende oyunu havasına ara nağmesi ile başlanırken oyun oynayacak olan iki kişi ağır, vakur bir tavırla meydana çıkar. Şöyle bir iki dolaştıktan sonra, türkölünün ilk mısralarında kollarını yukarı kaldırıp oyuna başlar ; oyun kendine mahsus tavır ve figürlerle türkölünün neşeli musikisine uyarak çevik hareketlerle devam eder. Heyecan arttıkça seyircilerin seyircilerin takdir ve teşvik nidaları oynayanları bir kat daha coşturmakta, maharetlerini göstermeye sevk etmektedir.

Sekme oyunları 8/9'luk aksak bir tempo ile ve iki kişi ile oynanır. Aksak olan dördüncü temposunda hafif ve zarif adımlarla yapılan sekme adımlarla yapılan sekme hareketleri bu oyunun bariz vasıflarını teşkil eder.

Evvelce kına, düğün, halvet eğlencelerinde sekme oyunu, kadınlar arasında çok muteber bir oyun ise de son zamanlar da Bursa'nın bu güzel karakteristik oyunu unutulmuş gibidir. Şimdi bu ki eğlencelerde çiftetelli oynanmakta, daha gençler ise günün modern danslarını yapmaktadır.

BURSA KILIÇ – KALKAN CENK OYUNU

Barutlu silahların icadından önce; Osmanlı İmparatorluğunun kurucusu Orhangazi tarafından Bursa bundan 641 yıl önce kılıç, kalkan, gürz ve mızrakla fethedilmiştir. Bu fetih den savaş sembolü olarak; Kılıç – Kalkan oyunu, o devrin eğitim müessesesi olan medreselerde ve meslek gruplarının (loncaların) her sene tertiplediği sınıflandırma törenlerinde oynanırdı. İstiklal Savaşından sonra, Atatürk'ün Bursa'ya ilk gelişlerinde, Acemler mevkiinde kılıç – kalkan oyunları ile karşılanmıştır.

O zamanlar kılıç – kalkan oyunu, işlenmeye ihtiyacı olan ve bunun için de bu işe aşık ustasını bekleyen bir cevher gibi, bozulmadan kendini muhafaza etmiştir.

Bir meydan sporu olan bu oyun, 1932 senesinde geleceğin icatları göz önünde tutularak ve modern bir folklor anlayışı içinde bütün detayları incelendikten sonra, Türk Milli dansları içinde mahrekine oturup uzun yıllar ön safta isim yapmış ve 1960 senesinde Türkiye'ye bir **DÜNYA FOLKLOR BİRİNCİLİĞİ** kazandırmıştır. Bu şekle gelmekte, tam tabiri ile karografi etmesini başaran Bursa'nın öz çocuğu Mustafa Tahtakıran'a muhakkak ki çok şeyler borçludur.

Oyunun (hali hazırda eskisi ile aynı olan) parça parça figürlerini bir sıraya koymanın, hocalarından araştırdığı üniteleri değerlendirmenin böylesine güçlü bir mevzuu yaşatmaya kafi gelemeyeceğini gayet iyi bilen Mustafa Tahtakıran, şahsi gayretleri ile eleman yetiştirmek ve kılıç – kalkan oyununa karşı alaka celbedebilmek için ne mümkünse yapmıştır.

Böylesine çalışmaların sonundadır ki bu oyun, pek çok illerimizin daha yeni elle tutulur hale gelen folklor dansları gibi geç ele alınmaktan kurtulmuş ve mesafeyi yıllar önce katetmiştir.

İlk önce Halk Evlerinde halka lanse edilmesi sorunları (1946 yılı 19 Mayıs'da 100 kişilik Bursa Sanat Okulu talebeleri ile gösteri yapılacak şekilde) okullara sokulması başarılmıştır.

Bu sağlam temeller üzerine mevzunun titizlikle işlenme zamanı geldiğinden, 1956 yılında yine Mustafa Tahtakıran'ın teşebbüsü zamanının Bursa Valisi İhsan Sabri Çağlayangil'in delaleti ile Bursa'da ki folklorcüler (Bursa Kılıç – Kalkan ve Halk Oyunları Derneği) ni kurdular.

1958 senesinde Pakistan, Kıbrıs ve arka arkaya üç sene şeref misafiri olarak Fransa (Nice) ya davet edilmemiz ve 28 milletin iştiraki ile **İNGİLTERE**'de tertiplenen müsabakada kazanılan **DÜNYA BİRİNCİLİĞİ** ilgiyi arttırdı. Turizm ve Tanıtma Bakanlığının 1966 yılına kadar yaptığı otuz beşi aşkın yurt dışı folklor faaliyetinde bile istisnasız hepsine Bursa Kılıç – Kalkan ekibi davet edildi. Bu faaliyetler Kılıç – Kalkan oyununa, gerek yurt içinde ve gerekse Yurt dışında gösterilen rağbeti kendiliğinden ortaya koymaktadır.

1963 yılında eski elemanların kurduğu üç ayrı Kılıç-kalkan ekibi de isimlerinden bahsedilebilecek kadar genişlememiş ve isim yapmamıştır.

Kılıç-kalkan oyununun en büyük özeliği Türk Milli Dansları içinde yegane müziksiz oynanan folklor dansı olmasıdır. Bu oyunda sadece, kılıç ve kalkanın çıkardığı melodi hakimdir.

BURSA MEHTERİ

Mehter, Osmanlı İmparatorluğunun Bursa'yı zabtı ile başlamış, İstanbul'un fethi ile tam teşekküllü olarak ortaya çıkmıştır. Askerin cengaverlik güç ve şevkini arttırmak için kurulmuştur. Emrinde bulunduğu makam ve teşekküllere göre isimler alır.

Fatih devrinde bilhassa İstanbul'un fethinde mehter kadrosunun 300 kişi olduğu, bunun içinde 100 davul, 70 zurna bulunduğu söylenir. Mehterin en şaşalı devri Kanuni devridir. Heybetli hali ile harp sahalarında büyük tesiri olmuştur.

1826 yılında kalkan mehterin 1911 de Bozüyük, Maraş 1953'de İstanbul, 1957 yılında da İnegöl'de kurulduğu görülmektedir.

Bursa Mehter Takımı, Bursa'nın uyanık gençlerinden Adil Edesen ve emekli General Ömer Sürel'in teşebbüsleri ile Bursa Eski Muharipler Derneğinin bir kolu olarak 1965 yılında kurulmuştur.

Mehter kuruluş itibariyle iki türdür. Birincisi, sadece gösteri için çalgısız veya enstürümanlıdır. Diğeri çalgılı enstürümanlıdır ve gösterişlidir. Mehter Osmanlı İmparatorluğunda çeşitli devir ve rütbelere göre değişik sayılarda kurulmuştur. Mehterin sayısı kat ile ifade edilir. 3, 5, 7, 9, 11, ve 13 katları vardır. Kat demek, mehterdeki çalgı sayısıdır. 3 katlı her çalgıdan üçer tane demektir.

Mehter başı, Sancaktarlar, Tuğcular ve Muhafızları ile Köşeler ayrıca sayılır. İstanbul Mehteri 7 katlı, enstürümanlı ve kuvvetlidir. Gösterilere 8 katlı olarak çıkarlar. Resmi ve hususi teşekküllerden alınan yardımlar ile kurulan Bursa Mehter Takımı 9 katlıdır. Takım ilk olarak 1965 yılı 29 Mayıs İstanbul Fetih Şenliklerine katılmıştır.

Bundan sonra gerek Bursa'daki Milli Bayram, kurtuluş günleri ve şenliklere, gerekse civar vilayetlerin bayram ve festivallerine iştirak ederek renk katmaktadır.

2.C. BURSA HALK TÜRKÜLERİ

Halk türküleri, bir yerin özelliğini taşımakla beraber muhakkak yalnız oraya mal edilmesi güçtür. Yurdun muhtelif yerlerinde bir iki kelime değişikliyi ile yine karşımıza çıkması mümkündür. Fakat bazıları gerçekten her türlü havası ile Bursa'nın olarak kabul edilecektir.

Bursa Türkülerinin çoğu (Sekme) denen dört buçuk tempolu oyun havaları ile söylenir. Düğün havalarının hemen hemen hepsi böyledir. Şimdi türkülerin isimleri ve ilk mısralarından birkaç örnek veriyoruz.

SARI MUSTAFA

Fese bak fese ne kadar da al / Ne güzel belindeki morlu şal...

BURSA'NIN UFAK TEFEK TAŞLARI

Meşeli, Meşeli, Dağlar meşeli / Dibinde halı döşeli...

KADİFELİ GELİN

Bursalı mısın kadifeli gelin / Çaydan mı geçtin...

BURSALI TÜRKÜSÜ

Hey Bursalı Bursalı / Beli ipek korsalı...

SETBAŞI TÜRKÜSÜ

Setbaşının lambaları harlıyor / Cerrah gelmiş yaraları bağlıyor...

2.Ç. BURSA GİYİMLERİ

Bugün Bursa'nın her yerinde halk medeni kıyafete uyma çabasındadır. En uzak köylüler bile şehirli kıyafetine uymaya çalışır. Ancak milli bayramlarda folklor gösterileri yapılırken eski Bursa kıyafetlerini görmek mümkün oluyor. Bilhassa kadın giyimlerinin az değişmiş olanlarını Orhaneli ve Keles ilçelerinde görürüz. Bursa merkezinde bazı manifaturacı tüccarları Tahtakale çarşısında bu eski giyim adetlerine göre eşya getirip satarlar.

a) Erkekler : Orhaneli ve Keles civarında ve folklor gösterilerinde zeybek kıyafetlerine yakın elbiseler giyerler; paçası diz kapağının üstünde olan dar bir pantolon giyilir, bele pantolon kemeri dışında geniş bir kuşak sarılır. Bu büyük kuşağamburluk (Silahlık) denir. Silah, bıçak, cüzdan ve başka şeyler konur. Ceket kısa kollu bir cepkendir.

b) Kadınlar : Kadın kıyafeti çok çeşitlidir. Ev için, düğün, çarşı, iş hayatı, özel eğlenceler için, düğünün her safhası için ayrı kıyafetleri vardır. Genel olarak sırmalı ve ipekli fistanlar giyilir. Başta fes vardır, bunun üstüne altın penezler dizilmiştir, fesin üstünde özel tertipli yapılmış ipekli bir örtü bulunur. Boyuna renkli ve altın boncuklar takılır.

2.D. BATIL İNANIŞLAR

Bu inanışlar her yerde çeşitli ve pek çoktur ;

- Denize, nehire atılmak suretiyle Allah'a, murad için istida verilir.
- Mollafenari servisine çivi çakılır.
- Mülk satışı için Seyit Usul tekkesinden kiremit alınır.
- Sıtma için Yürüyen Dede'nin defne ağacından yaprak alınır. (Bu ağaç ve Dede şimdi yok.)
- Yürüyemeyen çocuklar Ulucamii havuzu etrafında yürütülür.
- Sinirli çocuklar Akbıyık türbesine götürülür.

KAYNAKÇA

- 1- BURSA Ansiklopedisi
- 2- BURSA.T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları
- 3- BURSA Turizm Envanteri
T.C. Turizm Tanıtma Bakanlığı